

ŽIVLJENJE IN SVET

Štev. 7.

Ljubljana, dne 15. februarja 1929

Leto III.

Ignotus

Charles Darwin in Ernst Haeckel

Dva jubileja, dva znana in sorodna obraza na neskončnem filmu časa.

Dne 12. februarja je preteklo 120 let, kar se je rodil znameniti naravoslovec Charles Darwin. Dne 16. februarja pa bi pred desetimi leti (l. 1919)

umrl njegov učenec in izpopolnjevalec Ernst Haeckel dosegel 95 let.

Govoriti nam je o dveh velikih imenih 19. stoletja; ti imeni sta hkrati tako zasovraženi, kot je bilo eno stoletje prej ime Voltajre. Beseda je o možeh,

E. Justin: Darwin in Haeckel (osceca)

ki stoje na križiščih nasprotnih si miselnih smeri, na razpotju svetovnih nazorov.

Charles Darwin je tisti učenjak, čigar teorijo o razvoju živalskih vrst od najprimitivnejših živi tja do človeka so še pred dvema — tremi leti obsodili sodniki v eni nazadnjaških ameriških držav kot »žaljivo za človeško dostojanstvo, kvarno veri in pohujšljivo mladini« (proces v Detroitu). Potemtakem to ime še vedno vzbuja grozo. Tudi pri nas omenja sem ter tja kak pridigar nesrečnega Darwina, ki je trdil, da »človek poteka iz opice«. Jasno je, da se taki nazori ne morejo prikupiti ljudem, ki so preverjeni, da so povzdignjeni visoko nad vse ostalo življenje na našem planetu.

Toda to, kar se poljudno trdi o Darwinu, je navadna demagogija. Vprašanje o poreklu človeka ni poglavitni problem, ki si ga je zastavil Darwin, temveč le končna posledica tiste velike misli, ki je z njo stopil pred človeštvo: razvojne ali evolucijske misli. Samo ob sebi se ume, da je moral ta učenjak zadeti ob hud odpor, zakaj razvojna misel je bila v nasprotju z dotedanjami znanstvenimi nazori in še bolj z izročili in svetimi knjigami, ki se nanje opirajo krščanske cerkve.

Mi smo globoko preverjeni, da se človeštvo ne bi moglo duhovno razvijati, če se ne bi vsako stoletje pojavilo nekaj ljudi, ki resno dvomijo o tem, kar smatrajo drugi za neomajno resnico. Dvomi, iz katerih se poraja novo iskanje resnice, so potemtakem gibalno človeškega napredka. Ali ni bil potreben dvom, preden je veliki Kopernik razodel človeštvu miselno-revolucionarno dognanje, da Zemlja ni središče sveta, temveč le član planetarne obitelji našega Solнца? Ljudje so dotlej mislili narobe.

Po velikih znanstvenih spoznanjih in teorijah je prišel v prvi polovici 19. stoletja Ch. Darwin in odkril tako »kopernikovsko« spoznanje o življenju na Zemlji. Odkril ali bolje: razvil je evolucijsko ali razvojno misel, ki je kakor silen žaromet razsvetlila temačne globine življenja in nam razodela nekaj njihovih božanskih skrivnosti.

Toda: je razlika med Kopernikom in Darwinom. Taka razlika kot je med fizikalnimi problemi vsemirja in življenjslovnimi problemi Zemlje. Živo bitje — že sama stanica — nam je večja

skrivnost nego ogromna žareča plinasta snov, ki ji pravimo zvezda. Trdnejša, zanesljivejša so spoznanja o vse-mirski materiji nego spoznanja o tajni življenja, o postanku tolikerih živalskih in rastlinskih vrst, o poreklu samega človeka.

To, kar je bilo v Darwinovi teoriji »kopernikovskega«, je razvojna misel, ki je vključila tudi človeka v vso ostalo živstvo. Verjetno je, da bo le ta dobila v bodočnosti drugačne oblike, da bo preurejena po novih raziskavanjih in spoznanjih, kakor je brez dvoma, da je že danes ta ali ona Darwinova podmena le še poglavje v zgodovini evropske miselnosti. Toda razvojna misel je tu: s svojim čudovitim žarom razsvetljuje milijone in milijone let za nami, kaže nam velik razvoj od primitivnih enostaničnih bitij do krasno organiziranih občestev, držav takih bitij — do organizmov, delujočih na podlagi vzorne delitve dela.

In najsi je luč razvojne misli še vedno preslaba, da bi nam odkrila vse kotičke v pratemi življenjskih tajn; najsi bi kdaj v bodočnosti — čudoviti so ovinki človeškega spoznavanja resnice — govorili o tej luči, da ni bila nič drugega kot odsev genialne človeške misli, — svet bo vsekdar priznaval ime Charlesa Darwina, ki je postavil proti primitivnemu pojmovanju začetkov stvarstva veliko idejo enotne evolucije ali razvoja vsega živsta na našem svetu.

A razvojna teorija še ni bila svetovni nazor, t. j. celota vsega, kar človek misli o življenju in svetu. Treba je bilo darwinizem razširiti in izpopolniti in ga uporabiti kot material za mogočno katedrsko svobodne človeške misli, ki so o nji sanjali zanešeni, znastveno od vseh verskih izročil in avtoritet nezavisno misleči prosvetlenci.

Tako miselno stavbo je gradil z vso vnamo Nemeec Ernst Haeckel.

Darwin — tipično angleška poteza! — je bil vzdržan nasproti modroslovnim in bogoslovnim naukom in vprašanjem. Haeckel — zopet tipično bruska poteza! — je šel v skrajnost. Bil je predvsem verujoč znanstvenik, to je tip, ki se ne zadovoljuje s počasnostjo in silno pomanjkljivostjo objektivnega spoznavanja, marveč hoče imeti vse celotno, mogočno, utrjeno; žal, da razvoj človeškega spoznavanja o svetu in življenju, segajoč v milijone let pred nami, ne

more že danes razkriti vseh svojih čudovitih kart. Haeckel je tedaj z največjo vneto uporabil gradivo darwinizma za svojo miselno zgradbo materialističnega monizma. Da bomo jasnejši: Nasproti nazoru, da ima stvarstvo izvor v duševnem, nematerijalnem, čigar najvišja oblika je osební Bog, je postavil Haeckel nazor, da je ves svet zgolj materija, tako zvaní duševní pojavi pa so le njena svojstva. Stvarstvo je tedaj posledica procesov, ki se nenehoma dogajajo v materiji, in ki jih vodijo fizikalni in biološki zakoni, ni pa delo neke inteligentne, izven materije se nahajajoče sile, ki se imenuje Stvarnik in čije obstoj — toli drag vsem verstvom in mnogim modroslovnim sistemom — Haeckel zanikuje. Tudi pred Haeckelom so se pojavljali taki nazori v raznih inačicah; Haeckel in njegov tovariš Ostwald pa sta strnila vse sorodne modroslovne izsledke z močno izpopolnjenim darwinizmom v eno samo — kot pravijo Nemci — »Naturphilosophie«, v sintezo, ki naj bi nadomestila vsa verstva in vse modroslovne sisteme.

Tako se nam torej kaže Darwin kot začetnik, Haeckel pa kot končni, svojeglavi arhitekt novega, na razvojni misli zrajenega svetovnega nazora, ki ga lahko priznavamo ali zanikujemo, prisvajamo v celoti ali le v nekíh delih, ki pa stoji pred nami velik, segajoč iz zemlje v vesoljstvo; miselna stavba samovšečnega in ponosnega človeka, ki mu ni treba bogov in ne višjih razodetij, ki z umom, z instrumenti, s kemično retorto in tehtnico, z mikroskopom, s teleskopom in spektrom smelo gleda vase, okrog sebe in po vsem zanj neskončnem, neizmernem vesoljstvu.

★

To, kar nas predvsem zanima, je vprašanje, kaj so ljudje mislili pred Darwinom o postanku in razvoju živalskih vrst in v čem jih je Darwin popravil.

Ne pozabimo, da je velika in odgovorna reč, izpreminjati vkoreninjene nazore in prinašati s področij, kjer je toliko skrivnosti, nove nazore, povsem nasprotne v ljudstvu vkoreninjenim ali v znanosti priznanim.

Darwin je skušal porušiti oboje: ljudske, ali točneje: verske nazore in dotedanje znanstvene podmene.

Krščanski nazori o stvarjenju sveta so zapisani na prvih straneh stare zaveze sv. pisma. Vanje je verovala in še danes veruje večina ljudi v Evropi. Bog je ustvaril živali po raznih vrstah in ko so bile vse na svetu, je posebej ustvaril še človeka po svoji podobi. In iz moža je naposled ustvaril ženo.

Dolga stoletja je bila to edina razlaga za postanek tega, kar je v nas in okoli nas: za postanek življenja in njegovih organiziranih oblik.

Ni naša stvar, da to tolmačenje pobijamo ali zanikujemo. Mi ga samo ugotavljamo in stavimo nazor nasproti nazoru.

Kdor je pregledoval grške modroslovce, je lahko opazil, da so imeli drugačne nazore. Na pr. Aristotel. Tudi v srednjem veku se je pojavil zdaj pa zdaj kakšen utrinek, zabeščal v temi in ugasnil v mrazu neznanja in miselne otopelosti.

Leibnitz (umrl l. 1716) je že mislil nekoliko drugače: vrste se mu niso zdele stalne, marveč je videl v narodi sarne prehode. Njegova šola je učila, da kamenine prehajajo v rastline, rastline v živali, leteče ribe se razvijajo v ptiče, orang-utan pa je prehod živali k človeku in človek prehod k angelom. Leibnitz je tudi pisal o živalski duši.

Rastlinoslovec Linné je prinesel nov pogled, zapravo pregled čez stvarstvo in izpeljal novo klasifikacijo (razporeditev) vrst, vendar je mislil o vrstah, da so take, kakršne je ustvarilo Najvišje Bitje. Francoz Cuvier je takisto trdovratno vztrajal na neizpremenljivosti vrst, vendar je opazil, da je živalstvo v raznih geoloških plasteh različno. Od tu je prav blizu k razvojni misli, toda Cuvier je zavil v drugo smer; razlagal je te razlike z velikimi in naglimi katastrofami. Goethe je še najbolj zaslužil razvojno misel in je pisal o metamorfozi rastlin. L. 1794. je ded Charlesa Darwina Erasmus Darwin izrekel izvirno misel, da so n. pr. podobnosti med človeško roko in ptičjo perotjo izraz stvarnega sorodstva med obema vrstama in da je Bog ustvaril le prve živlienske kali, oblike pa so se razvijale same po prirodnih zakonih.

Transformistično misel, t. j. misel, da so živalske oblike izpremenljive ne pa stalne, je prvi povsem znanstveno utemeljil Francoz Lamarck. V svojem spisu »Zoološko modroslovje« (l. 1809) je

ovrgel tisočletno misel o stalnosti vrst in je dokazal silen vpliv vnanjih okoliščin (klima itd.) na živalski organizem, ki se temu volivu prilagojuje in transformira (preobliči) svoje organe.

Prišel je Charles Darwin.

Izkopine okamenelih živali v geoloških plasteh, potovanje okrog sveta in Malthusov spis o zakonih, po katerih se množi človeštvo — to je vplivalo nanj, da je jel opazovati naravo z novega vidika. Pred njegovim duhom se je naposled razgrnila takale podoba:

vrst«, »O spolni izbiri« in »O poreklu človeka«, občutimo, da so se tu silno premaknila obzorja.

Pokazalo se je, da je vsa narava enota, da isti zakoni določajo obliko ptičjih peroti in človeške roke. Zakon dedovanja lastnosti vrste, zakon prirodne izbire, ki izpreminja poedinčeve znake in transformira vrsto, zakon neprestanega prilagojevanja v boju za obstoj — te sile oblikujejo živstvo že od samega prazadetka. In človek je na neskončni lestvici razvoja sorodnik vseh, tudi najnižjih živali. V spisu »O poreklu

E. Justin: Človeška opica (lesorez)

V vsej narodi vlada boj za življenje. Posledica tega boja je, da skuša vsaka živalska vrsta čim bolj zasigurati svoj obstoj. Kruta prirodna konkurenca silni k izboljšanju vrstinih lastnosti, nastopa naravna izbira ali selekcija. Spolna izbira izpreminja svojstva vrste in v vsej živi narodi se opaža neprestan razvoj iz enostavnejših, za življenje manj sposobnih oblik v boljše, popolnejše.

Če pomislimo, kakšna je bila slika narode v očeh prirodoslovcev, modroslovcev in bogoslovcev pred Darwinom in kakšna se je pojavila v treh poglavitnih Darwinovih knjigab »O izvoru

človeka« je Darwin previdno in znanstveno vzdržno raziskaval, kako se je po splošnih živlenskih zakonih transformiral človeški rod. Preiskoval je podobnost z opicami, ki si jo je drznil opaziti že Francoz Buffon v 18. stoletju. Razvojna misel ni mogla izločiti iz splošnega razvoja in njegovih zakonov človeka, ki s svojim umom daleko prekaša vse ostale vrste, ki pa je po ustroju in organih svojega telesa vendarle — sesavec.

Taka naziranja so živalsko delo genijalnega Charlesa Darwina. Rojen leta 1809, v Shrewsbury, je preživel mladost v Londonu, potoval l. 1831. okrog

sveta in se pozneje preselil na kmete, kjer se je bavil samo s proučevanjem prirode in pisanjem znanstvenih del. Umrl je l. 1882.

Ernst Haeckel, roj. l. 1834. v Postdamu, se je l. 1863. na kongresu nemških prirodoslovcev in zdravnikov proglasil za pristaša Darwinove razvojne misli. Od tega časa se je vneto bojeval za novo teorijo in jo razširil na življenjslovno in oblikoslovno vedo ter na spočetkoslovje (embriologijo). Ustanovil je tako zvano filogenezo ali vedo o postanku živalskih rodov. V spisu »Natürliche Schöpfungsgeschichte« je že razvil tiste osnovne nazore, ki jih najdemo v poznejših še bolj poljudnih knjigah »Die Welträtsel« in »Lebenswunder«. Slednja spisa sta prav za prav polemika z njegovimi idejnimi nasprotniki in prinašata popolno uveljavljenje razvojne misli in materializma na vsej črti, tudi na duševnem področju. Čista znanost se je v njima umaknila bojeviti volji, razširiti med ljudstvo materialistični monizem, ki naj za vedno pokoplje vsak nadčuten ali nadnaraven svet. — Haeckel je bil dolga leta vseučiliški profesor v Jeni na Nemškem.

Veliki zakon razvoja daje tudi idejam kali transformacije; vse je razvoj, tudi idejne oblike se izpreminjajo.

Darwinizem se je počasi popolnoma uveljavil v prirodnih vedah in jih obilno oplodil z novimi pobudami in novimi izsledki. Niso ga priznavali zgolj načelni, vnaprejšnji nasprotniki, ki se ne smejo pomakniti s svojega danega (dogmatičnega) zreljšča in razni idealistični in spiritualistični modroslovci.

Pozneje so se nekateri njegovi nauki mirno transformirali, drugi so sporni, sama osnova — razvojna misel — pa drži še vedno in na njo se naslanja vsa sodobna svobodna kultura. Danes ima darwinizem v svetu znanstvenikov znatno več nasprotnikov kot jih je imel nekoč, — dokaz, da se nahaja človeški duh v stanju neprestanega iskanja in da samo presojanje objektivno ali izkustveno dognanih izsledkov dopušča razne razlage. Mi nimamo prostora, da bi zasledovali ves boj za in proti razvojni misli; naj le omenimo, da je zlasti Haeckel že v marsičem zastaran in da o nekaterih tajnah sveta in življenja še vedno velja znameniti »Ignoramus et ignorabimus« (ne vemo in ne

bomo vedeli) učenjaka Du Boys Reimonda, proti kateremu je spisal Haeckel svoj poljubni zagovor »Die Welträtsel« (Uganke sveta). Poizkus, da bi se človek izločil iz stvarne prirode in postavil na čisto posebno mesto, pa je tako jalov, kot bi bila jalova in smešna trditev, da je Zemlja središče vsemirja in edino torišče življenja. Velika ideja razvojne misli nam še danes vliiva optimizem in vsiljuje zavest, da smo del celotne prirode, podrejeni njenim zakonom in v službi njenih nezavestnih namenov, ki pa vodijo k izpopolnitvam in možnostim, katerih ne poznamo. Kopernikova heliocentrična preosnova je vznikla šele pred tremi stoletji, prav tako Newtonovi zakoni vseirske mehanike; mikroskop in odkritje krvnega obtoka pada v 17. stoletje, v 18. stoletju se rušijo mnogi stebri starega nazora o svetu, 19. stoletje prinaša velika odkritja v geologiji, v biologiji in filziologiji, prinaša razvojno misel in revolucijske novosti v tehniki in v gospodarsko-socialnem življenju. Od Kopernika do Darwina ni več kot približno tri sto let — pred nami pa so nemara še stotisočletja, milijoni let zavestnega truda genialnih človeških duhov, da razkrijejo uganke sveta in življenja. Spričo dejstva, da je znanstveno in modroslovno udejstvovanje človeštva sorazmerno še silno kratko — kaj je največ 4000 let v primeri s sto tisoč letj *takega* truda? — in da skriva priroda še mnogo ugank, za katere bo znanost še dolgo imela same podmene, bi bil napačen vsak napuh in omejeno vsako pretirano zaupanje v to, kar že znamo in vemo o končnih vprašanih bitja in žitja. Čista religiozna misel o bogu ima še vedno in še bo imela svoje nesporno mesto v človeškem srcu. Prav v naših dneh se opaža premikanje vrednot in nova revizija resnic, ki so se pred desetletji zdele trdne za vse večne čase; omenjam le skoro revolucijske pojave v najbolj ekzaktni, izkustveni vedi: v fiziki in velik val religioznosti, ki znova poplavlja Evropo.

I. W. N. Sullivan, govoreč o sedanjem stanju znanosti, pravi tako-le: »Nemara nam je vseмир, še nedavno tako domač, danes zopet tako tuj, da je največja naša nadeja samo to, da nam bo morda uspelo najti zvezo med njimi in minljivimi tli simbolov.«

Staroslav

Prešernove gostilne

Prijatli vprašajo me: kam?

»Cel dan iz pravd koval bom rumenjake, zvečer s prijatli praznil bom bokale, preganjal z vinom bom skrbi oblake.« — kje? v gostilni, kjer je bil Prešernu drugi dom; tja se je zatekal zvečer po utrudljivem pisarniškem delu. Kaj ga je vabilo v gostilno? Vino, družba, dekleta. Sladko vince mu je tamkaj oživilo žile, razjasnilo srce in oko, vtopilo vse skrbi in budilo up v potrtem srcu (»Zdravica«). Prešeren je ljubil družbo. V gostilni je našel raznoterno; prave prijatelje, dobro v srcu misleče; v njihovi veseli družbi se mu je razvezal jezik in na dan so privreli duhoviti dovtipi, krasne domislice, sarkastične zabavljice; v gostilni so se naslajali prijatelji ob najnovejših pesnikovih proizvodih, ki so se v zasmeh strogi cenzuri širili potem v prepisih po mestu. Poleg majhnega kroga pravih prijateljev se je smolil krog pesnika trop filistrov, njemu nadležen; a vsekdar so mu bili dobro došli predmestni in kmečki fantje zaradi narodnih pesmi, ki so jih pevali v njegovi družbi v krčmi. Važen magnet, vabeč Prešerna tja, kjer bog roko ven moli, so bile »prelepe zlahtne rožice«, katerih lepoto so pele njegove strune.

Oglejmo si gostilne, o katerih je po raznih poročilih znano, da jih je obiskoval naš veliki pesnik! Začnimo z Ljubljano!

Venec gostiln je od nekdaj obdajal cerkev sv. Jakoba. Za njo v Rožni ulici na sedanji številki 5 je dalje časa stanoval Prešeren pri svojem stricu. Odtod je pogostoma krenil po bližnji Florijanski ulici za Pisana vrata — tedaj podrata, a ne še pozabljena, v gostilno h *Kamničanu*, kjer je točil izvrstno kapljico oče Jakob Dolenc in mu je noma-gala cvetoča hčerka Zalika. Očaran po njeni lepoti pesnik prosi za njo, a »Prešerna se brani«. Krasen spomenik ji je zavrženec postavil v Povodnjem možu:

Od nekdaj Ljubljanke lepé so slovele,
Al lepši od Zalike ni blo nobene,
Nobene očem ni blo bolj zažellene
Ob času nje cvetja, device ne žene, —
Ko nar bolj iz zvezd je danica svetla,
Nar lepši iz deklic je Zalika bila.

Bliže kakor k Dolencu je imel Prešeren do *Lozarja* v Rožni ulici št. 15. Tam so se zbirali zvečer nekateri meščani, med njimi tiskar Jožef Blaznik. Politike niso premlevali, zbijali so šale in drug drugemu katero zasolili.

Starodavna gostilna pri »*Sodčku*«, nekaj imenovana pri »*Vodnih vratih*«, na Zabjaku je dajala deset let zavetje tajnim sestankom pesnika Prešerna in njegovih prijateljev.

Pri »*Krištofbirtu*« v Židovski ulici — pozneje do vojne gostilna pri »*Lipi*« — je zanimala Prešerna domača hčerka Rezika Božičeva, ovekovečena v pesmi »*Slovo Krištofbirtove Rezike svojemu ženinu Hofpauru*«, ki jo je pustil na cedilu in se poročil s sestričino Primicove Julije. Tej pesmi je Prešeren dal pozneje naslov »*Zapuščena*«.

Jako podjetna gostilničarka je bila v prvi polovici minulega stoletja *Metka Podbojeva*; zaporedoma je obratovala na štirih krajih: 1. na Sv. Petra cesti številki 2, 2. na Kongresnem trgu številki 15 »*na Griču*«, kjer je nekaj časa stanoval Prešeren kot podnajemnik pri Mihaelu Kastelicu, 3. na istem trgu številki 13 na vogalu Vegove ulice v »*Peklu*«, 4. na Rimski cesti številki 24 pri »*Metki*«. Na poslednjih treh krajih je bil Prešeren Metkin vsakdanji gost. Bil je skoraj hišni prijatelj. Ugajala mu je Metkina hči Jerica, kateri je baje zložil pesmi »*Ukaz*« in »*Slovo*«. Za njeno roko se je potegoval imovit meščanski sin Žane Sonc, a Jerica ga ni marala in se je zaročila z bogatim Angležem Mollinejem. Ko je Sonc zvedel o tem ga ni bilo več v »*Peklu*«, kar je dalo Prešernu povod, da je naperil nanj sršena: »*Sonce se skriva videt ga ni ker se peklena Jerca moži*«. Jeričini sestri Antoniji, ki je vzela Veča, je pesnik šaljivo prerokoval: »*Vi boste zmeraj več, če tudi pride kaka druga na višjo stopinjo, boste vi vendar zmeraj več*«. Razen petih hčerk — šesta je umrla v nežni starosti — je vabila goste v »*Peklu*« igralnica, ki je delovala vsak večer. Pri »*Metki*« je bil Prešeren središče odotne družbe. Dokler njega ni bilo, je vladalo dolgočasno mrtvilo. Stanku Vrazu je pisal, da piše krog sedem ur pri dr. Crobathu, potem pa prebije dve uri pri stari Metki; ob izrednih prilikah

pa se je pomudil dalje časa. Bilo je o sv. Martinu, ki so ga naši predniki imenitno praznovali. Ker je Prešeren vedel, da bo imel drugi dan malo »mačka«, si je izprosil na ta račun pri svojem predstojniku dopust; pa je prišel tretji dan dr. Crobath v pisarno in pogrešil koncipienta; vprašal je sollicitatorja, kje je Prešeren. »I, gospod, pri Metki sedi,« je bil odgovor. Dr. Crobath je nemudoma odšel in ga res našel tam pri polni čaši. »Kako je to, da te že tretji dan ni v pisarno?« ga je vprašal. »Sv. Martina praznujem,« mu je odgovoril pesnik. »Sv. Martin je samo eden.« »Predvčerajšnjim sem praznoval Martina škofa, včeraj Martina papeža, danes pa Martina Lutra,« je odgovoril Prešeren. Predstojnik in koncipient sta ostala pri Metki (SN 1897, 77). Tudi v kuhinjske prostore je včasih zašel Prešeren in se zabaval s krščenicami — tako so nekdaj rekali Ljubljančani služkinjam. Kadar jih je le predlogo motil pri delu, je Metka mignila hčerki, da je izvabila Prešerna v gostilniško sobo, ali pa so ga izrinile iz kuhinje uslužbenke s kotlički, v katerih so mešale sneg in polagoma nastopale proti umikajočemu se pesniku.

Pred starim glediščem blizu Pekla je bila leta 1834. *kavarna*, kjer je pil Prešeren kavo — bila je draga po 20 kr. — s češkim pesnikom Karlom Hinkom Macho (Slovan 1911, 7).

»Za zidom« — sedaj Cankarjevo nabrežje — je imel Prešeren dobrega prijatelja, sošolca Jakca (dr. Jakoba Trauna), a tam v sedanji Rebekovi hiši v prvem nadstropju je bilo tudi njegovo sestajališče s trnovskimi in krakovskimi fanti, ki so hodili tja na »leteče žgance« (ocvrte piščance). To je bila gostilna očeta Eržena pri »*Črnem Juriju*«. Težko so vselej pričakovali Prešerna. »Fantje, dohtar gre — se je zdajci začul vesel vzklík; zdaj pa le eno zaingajmo!« Zaorila je narodna pesem, Prešernu tako draga; na njegov račun so prihajali potem bokali na mizo.

V družbo dijakov je zahajal Prešeren k »*Zlatemu jagnjetu*« (Kleiner Kaiserwirt) na Sv. Petra cesti; poslušal je njihovo petje in jim čital kako svojo pesem, n. pr. o železni cesti, o nebeški posesiji.

Dijaška gostilna je bila krčma pri Mikuzu, naposled pri Irmanu (Zum Engel). Prej je bila znana v Blatni

vasi (danes Kolodvorski ulici) pod imenom »*Zum Mondschein*«. Jako dvomljivo ustno izročilo trdi, da ji je nadela to ime pesem »Luna sije«, ki jo je zložil ondodni lepoticini gost Prešeren.

V isti ulici je bila Prešernu priljubljena gostilna pri »*Bitencu*« (Zur Vereinigung — zdaj Hotel Strukelji), kjer je cvetela domača hči Fanika, pozneje omožena Filibrunova.

Predzadnje ljubljansko stanovanje Prešernovo je bilo v Streliški ulici št. 2 (sedaj dom društva sv. Marte), kjer se je v pritličju nahajala *gostilna* gospodarja *Jožeta Reizija*. Njegov gostjač Prešeren se je gotovo ni ogibal.

Tudi v Krakovo ga je katerikrat zaneslo — h *Guglatu*, v skromno pritlično dijaško krčmo, stoječo na sedanji Zalokarjevini. Tja ga je vlekla menda veselo počoča krakovska družba in bližina lepe Donateljeve Marijice, kateri je po drugi enako dvomljivi verziji zapel in celo na zid napisal pesem »Luna sije«.

Na luži pri »*Jurčku*« (zdaj Rimska cesta št. 11), kjer je gospodaril Anton Podkrajšek, se je večkrat pojavil med gosti Prešeren. Nekoč je zahteval »pivo«; dotlej neznana beseda je vzbudila pozornost v gostilni; navadno so rekali tej pijači »pire«, redkokdaj »ole«. Pri domači hčerki Ani mu je izpodletelo; oče Anton ni maral škrijca za zeta (Po »Gost. v stari Lj.«).

Na izprehodih je Prešeren obiskoval tudi gostilne v okolici; zlasti se mu je prikupila gostilna pri »*Pemcu*« na Glincah — druga hiša od Bobenčka proti Viču (SN 1905, 206) — ime je dobila krčma z lepim vrtom in izvrstno postrežbo po nemškem Čehu Wohlmutu, kateremu je gospodinjala žena Helena roj. Detela (u. 1891 v 89. letu — SN 1891, 101). Tja je donesl pesnik nekatere svoje proizvode. Domača hčerka Ivana omož. Sadnikarjeva (u. 1907) je dobro pomnila odličnega gosta in marsikaj o njem povedala msgru. T. Zupanu.

V prvi polovici 19. stoletja je bila v ljubljanski okolici najbolj znana in jako obiskana gostilna pri »*Kovaču*« (Jožetu Rotterju) v Tomačevem ob Savi. Ob delavnikih jo je oblegalo 10 do 20 kočij, še večji naval je bil ob nedeljah. Med gosti je bil večkrat Prešeren. V Rotarjevem rodbinskem vrtu sta tedaj dorastli »dve rožici«, starejša Jerica in mlajša Micika. To je pesnik smubil pri

staršili, a deklica ga je odklonila (Schumi, Archiv I. 37). Rotarjevima dekletoma je posvetil Triolet.

Na daljših izletih se je Prešeren rad ustavljal pri *Vodopivcu* na Viru pri Domžalah. Pred 90 leti je slovela Vodopivčeva (Franceta Smuka) gostilna zaradi izvrstnih špargljev in lepih deklet — eno izmed njih je s svinčenimi zmi pogodil v stegno dobovski kaplan Jožef Malneršič. Smuk in Prešeren sta si bila jako dobra. Pesnik mu je poklonil izvod Krsta pri Savici s posvetitvijo: »Gospodu Smuku. Naj štejejo vsi drugi dnar, za vino pevc da pesem v dar. Dr. Prešérin m/p.« Prijatelju Smuku (u. 1844) je napravil pesnik tudi nemški nagrobni napis* na dobovskem pokopališču (KCD 1904, 47).

Z Vira sta se nekega poletnega dne odpravila Prešeren in Kastelic v Moravče. Tam sta ostala v takrat najbolj sloveči moravški krčmi *na Mlaki* (pозnejše Klopčarjeva gostilna), kjer je stregla gostom prijazna in zgovorna domača hči Pepca. Za ondotno belo javorjevo mizo sta povabila najboljša moravska pevca Martinka (Janeza Cerarja) in njegovega brata ter potem še druge fante, da so jima popevali narodne pesmi, kar so jih znali. Kastelic jih je zapisoval. Prešeren je zamišljen poslušal in včasih tudi malo pritiskal z glasom. Ljubljanska gosta sta nagradila pevce s pijačo. Prešeren je pred odhodom naročil Martinku, naj zapiše še vse tiste pesmi, ki se jih niso tedaj domislili, in naj mu jih prinese v Ljubljano, kar je tudi storil (M. Pirnat, Preš. v Mor. LZ 1904, 111). Martinek je umrl 1. decembra 1903, star 92 in pol leta (Slov. 1903, 280).

V Kranju so bile Prešernove gostilne zlasti: *Jelenova*, znana pesniku iz mladih let, saj so se tam od pamtveka ustavljali rodinski oziroma brezniški dijak, potujoči v Ljubljano in vračajoči se domov (por. msgr. T. Zupana) in *Mavrila Majerja* — znan je sršen, ki ga je spustil Prešeren na Majerjevo Cilliko ki je ³¹ na Laško v mesto Turin (Levec, Z 1879, 67) *kavarna*, (tam je nasel dr. Janez Bleiweis nekega popoldne Prešerna (DS 1925, 277). *Pri Stari*

* Prešernov grobni napis na Smukovem spomeniku ni bil sprejet v najnovejšo izdajo Prešernovih del, menda zaradi dvoma o njegovi Prešernosti, izraženega v KCD 1904, 49. Pokojni Fr. Podkrajšek Harambaša je ugotovil da je napis soesnil Prešeren.

pošti je pesnik navadno večerjal. Tu je s sklonjeno glavo bulječ predse po cele ure presedel pri čaši vina. Govoril je, kadar ga je vino nekoliko segrelo. Ne-koč bi se bila kmalu zgodila nesreča; otožnost, obup, življenja gnus je premagal Prešerna, ki se je skrivaj odtegnil v kuhinjo in se za železen klin obesil. Ko so ga služkinje zagledale, so hitele po gospodinjo, ki je brž odrezala vrv in otela življenje nesrečnemu pesniku (Šenoa, Karanfil). Napravil je takoj verz: Prešeren, neveren, se je obesil za cviren. Kakor prej v Ljubljani je Prešeren tudi v Kranju sipal v krčmi pesmi, dovtype in zabavljece. »Noben večer ni minul, da bi nam Prešeren ne bil prinesel v krčmo kake pesnice alj pa v krčmi zložil in takoj zapisal,« je poročal Levcu (l. c.) neki osebni Prešernov prijatelj.

V kranjski okolici je bila na dobrem glasu gostilna pri *Težiču* v Naklem, kjer je bil Prešeren dne 25. maja 1847 gost v družbi nakelskega kaplana Ivana Sokliča in kranjskega meščana Ivana Okorna. V tej gostilni se je oglašil menda tudi pet dni pozneje, ko je bil opoldne na obedu pri nakelskem župniku Blažu Blazniku (KCD 1906, 32).

Kamor je prišel, povsod so radi sprejemali Prešerna in mu postregli. Izjemo je naredila neka ljubljanska predmestna krčma, kjer sta dobrega dolenjca točili domači hčerki. Oboje — izvrstna kapljica in lepi točajki — je mikalo Prešerna; prišel je tja, a bil hladno sprejet, toliko da so mu vina dali. Takoj je pogodil vzrok. Mamka krčmarica je najbrž pobožna žena, je mislil, ki se boji, da bi njena gostilna ne izgubila dobrega imena, ko bi »brezverec« Prešeren zahajal vanjo; utegnil bi odgnati poštene pivce. A Prešeren se ni dal odpraviti. Pri drugem obisku je vzel s seboj znanca, ki je znal igrati na klavir in peti. Ko sta si bila naročila pijače, je Prešernov tovariš takoj sedel h klavirju, zaigral neko znano Marijino pesem in pel. Pristopil je tudi Prešeren in pomagal po svoje.* Petje je

* V pričujočem članku se dvakrat navaja dejstvo, da se je Prešeren udeleževal petja, da je torej pel. Temu nasproti trdi velezaslužni prešernoslovec msgr. Tomo Zupan (ČZN 1925, 164), da Prešeren ni ust odprl za nobeno pesem in utemeljuje to s pesnikovimi besedami materi, ki mu je očitala, zakaj ni postal duhovnik; zavrnil jo je: »*Kako bi jaz pel*« (mašo) — češ, ko peti

privabilo mamko in hčerki; zadnjo katico so že vsi skupaj peli. Gostilničarino vedenje do Prešerna se je takoj izpremenilo; uverila se je, da ne more biti napačen človek, ki poje Marijine pesmi, Prešeren se je potem večkrat oglasil v njeni krčmi (M. Pirnat l. c.).

ne znam. Zupan je oporekal znanemu slepemu Juriju »Kladvičarju«, ki je poročal, da sta s Prešernom pripela do Jelena v Kranju, kjer jima je prinesla pobožna krčmarica najboljšega iz kota, tako so jo razveselile njune svete pesmi. »Pripel je pač Jurli — piše Zupan — a pesnik Prešeren nedvomno še »štíme ni gnal« (ib.).

»Stara pošta« v Kranju

Miroslav Hirtz

Zimska noč v mesečini

Drrr... drrr... V nočni omarici nameščena ura budilka je jela glušeče zvoniti. Vzdranim se — prav tisti hip sem sladko sanjal. Iztegnem se dva ali trikrat, pomencam krepko z obema rokama zaspane oči, nato pa se naslonim na komolec desnice in poškilim zvedavo, z negotovim, še na pol krmežlja-

vim pogledom skozi šipe najbližjega okna, da vidim, kaj pravi moja draga noč. Divno, jasno je. — kakor da bi bila črni plašč žalostnih temin za vedno zamenjala z belino dneva. Cela čarobna reka srebrne mesečine se mi vali v zenice, umiva obraz, glavo in prsi, pa se lije in preliva v vsem veličastnem razkošju po široki izbi, poigravajoč se z vabljivimi žarki po zidu, podu, ogleдалu, slikah in drugi opreini. Samo tu in

tam se kak kotichek brani dražestnega poljuba, medtem ko se je nasproti oknu na vratih izpredla v sredini dolga bleščeča mrežica svetlih in temnih pik in trepeče, trepeče — bržčas od nežnega zibanja lahne nočne sapice. Dalje v tej bajni noči ne razločim nič več; trd mraz je prevlekel z ledenimi risarijami vnanje šipe oken in zapustil le pod svojim zanimivim čopičem nekaj razmetanih prozornih luknjic, ki skozi nje tem silneje prodira bleda lunina svetloba. Ne morem razločiti ne ene vejice, ne enega visokega debela zunaj v drevoredu.

— Zares utegne biti od sile mrzlo, — si mislim in se vržem nazaj v posteljo, pokrivši se do vratu z odejo. Zatisnem raznežene oči, hoteč še malce podremati. Saj je komaj dve in pol ponoči, tu v zaprtem prostoru pa je tako gorko, tako prijetno! Le malo še, samo malo!... In lepo se obrnem s hrbta na levi bok. A zaman vsi poizkusi, da bi se bil preнулil dremežu. Kakor da bi budilka glasneje tiktakala; v duši mi stopnjema, čedalje bolj nemirno in močno vrvé misli in čuvstva. Pojavlja se tista čudovita vznemirjenost, tista nedolžna lovska strast, ki vso ostalo duševnost oblastno potiska v ozadje in sili človeka, da samo njo uboga — pa bodi, kar si bodi. Nekaj me podi, naj vstanem, čeprav se revež že pet noči nisem do dobra naspal. Naposled se iztegnem še enkrat, da je zaškripala postelja pod menoj, se zopet privzdignem in zažgem svečo. A komaj sem bil od-

stranil ugašeno vžigalico, že se pojavi
moy najljubši prijatelj, pes Lord, da mi,
vzpenjaje se na rob postelje, vošči do-
bro jutro in mi kot po navadi pomaga
pri oblačenju. Tudi njega je bila glasna
ura vrgla iz ležišča pri peči, kjer je
utrujen brezskrbno počival. Pokličem
ga s svojim ostrim »apport«, upiraje
kazalec proti stolcu, ki je na njem bila
zložena obleka; urno, skoraj mrzlično
naglo nosi v gobcu kos za kosom in mi

ga ponosno izroča v roke. Manjkali so
mi samo še škornji, ki so ležali malo
dalje pod mizo. Začudim se, da se tudi
njih ne loti, zato mu velim znova: »ap-
port!« Toda Lord se dela ko da ne raz-
ume, kaj hočem. Postavil se je sredi
sobe na zadnje nože in me široko gle-
da z bistrimi očmi ter kdaj pa kdaj
prasne s košatim repom po preprogi in
striže z ušesi. Vedenje mu priča o
vznemirjeni zmedenosti. Najbrž bo mo-
ja krivda, ker nisem posebej zamahnil
z roko proti obuvalu — sponnim se in
brž storim tako. Glej! Veselo skoči v
označeno smer, a ne pod mizo; temveč
v enega izmed naslanjačev. Oprezno
sname z gobcem z mize škatlo s sval-
čicami in obrnivši proti meni mično ko-
drasto glavo, vprašuje s še bolj zmede-
nim pogledom, je-li zadel moje željo. —
Ni prav! — mu odkimam odločno; iz-
pustivši škatlo iz gobca, pograbi klo-
buk. Spet nesiguren v izbiri vprašuje
zvedavo: nemara pa je to? Debele oči
mu kar žare... — Ni prav! — vzklik-
nem in zaženem zasukano nogavico
proti škornjem. To je pomagalo; brž ko
sem mu potrdil, da je to pot prav, pri-
vleče ves srečen k postelji naprej
eden, potlej pa še drugi škorenj skupaj
z nogavico.

In zdaj gre vse po vojaško: ena,
dve, tri! — kakor da bi se bila obleka
in obutev sama oblačila na telo, zape-
njala, stezala. Umijem se le za prvo si-
lo, kakor se umiva deca od bojazni
pred mrzlo vodo; potlej se ogrnem s
kožuhom, nabijem do ušes topli klobuk

in ne ozrevši se namenoma na toplo-
mer, smuknem kakor zajec z Lordom,
s puško, z navdušenjem, z lovskim za-
upanjem in ne vem s kom in čim še —
skozi vrata v dolgi hodnik, iz hodnika
pa v veliko dvorišče, ostavljajoč za se-
boj prav zamoikle in raztrgane udarce
prastare stenske ure. Pravkar je odštela
z drhtečim zvokom; tri.

— Bu, kakšen mraz! — se stresem
od glave do pet, zaščepnem mimogre-
dé krepko z zobmi in obstanem pred
večjim kupom na kraj nametanega, s
prstjo posipanega snega. Ostra, prav
za prav rezka struja hladnega nočnega
zraka mi je skrčila nosnice, planila v
oči, v vrat, v lica; prav tako mi je bilo,
kod bi mi bil kdo zalučil iz zasede ne-
nadoma, a na vso moč v obraz peščico
sila drobnih, a skrbno izbrušenih iglic.
Ko zadiham globočje, me nekaj ušče-
ne v nos in zazebe z občutno bolečino
v možganih.

Zima, zima — prva polovica januarja
— a tudi čarobna, božanski čarobna
noč. Zgoraj v neizmerni višini tajnost-
no trepeče daljno višnjevo nebo z mili-
jardami svetlih in napol svetlih svetov,
podobno mogočni nedogledni palači, ki
se po nji vrsti nešteto razmetanih, ble-
ščečih in začaranih oken. A polna bela
luna je izplavala dostojanstveno na ne-
bo, obdana nalik svetniški glavi z me-
glenim, skoraj pravilnim bledikastim
kolobarjem; s svojim okroglim srebr-
nim očesom otožno gleda v nižavo k
nam in sinle po bližnji in daljni okolici
obilo bleščečih žarkov. Tiste temne pe-
ge na njeni površini se mi vidijo kakor
debele motne solze, ki so ji zastale v
žalostnem ošesu... Dvorišče, vse po-
krito z debelim snegom, je v svojem
pravilicnem iskerju podobno majhni
poljani, ki je po nji razštrkan prah bru-
šenih draguljev, dočim mi posamezna
zasenčena mesta kličejo v spomin si-
ko nesnažnega sivega papirja. Če delj
časa upiram pogled v to ali ono svetlo
piko ali zatisnem oko, mi v hipu zabl-
išči nekaj pred očmi in ne vidim več
vse dotlej ničesar, dokler omojenih ze-
nic zaprtih trepalnic spet ne zberem.
In kaj šele tista pobožna turobna tiši-
na, ki me obdaja! Samo zdaj pa zdaj
zašeneče s svojimi čudnimi glasovi in
prinaša v pokojno mrtvilo kakšno tro-
hico budnega življenja. Na hipe vztre-
pečejo zračni valovi in do slušnih živ-
cev priplava iz bližnjih hlevov zateg-
njen kravlj »mu«, čvrsti udarec konj-

skega kopita, drgetajočega hrzanja, osamljeno tulenje vaških psov, nakar se vsi glasovi strnejo v eno samo otožno, pretrgano, a enolično melodijo: ču-uk... ču-uk! Glej ga! — pravkar je preletel z neslišnim zamahom peruti čez široko dvorišče in padel na streho sosednega skednja!...

Pojdiva! — opomnim glasno Lorda, ga potegnem za seboj na vrvi ter stopim odločno naprej Revez! Ves je otrpnil od mraza, medtem ko sem jaz trenutno pozabil nanj, sanjajoč in uživajoč v prelesti divne zimske noči. Šele ko sva bila prišla malo dalje, sem jel še silneje drgetati, kakor bi me bila prišla vročica.

Že je ostala za hrbtom z mesečino obsinjena graščina; urno sva prešla cesto, preskočila s snegom zametani jarek in stopila na belo daljno poljano. Nu, kam pa sedaj; v katero smer? Pa

jo udariva baš naravnost k tistemu starem zncancu, zajetnemu hrastu, ki se v precejšnji daljavi odtod s svojo žalostno črnino tako izrazito riše sredi razkošne beline. Stoji bedno, osamelo, kakor da bi se vzdihujoče spominjal davne lepe preteklosti, ali bi tarnal nad zlo usodo nesrečnih drugov, s katerimi je nekoč stoletja skupaj rasel na tej ravnici, se ovijal z listiem in cvetjem, dokler ni razdiralna človeška roka zavoljo sebične koristi izkoreninila vseh njegovih drugov...

Mukoma prodirava naprej in gazi va celino. Sneg je globok, sega skoro do kolena, a suh in sipljiv je kakor moka. Trudoma vlačim noge iz udirajočega se snega, a Lord hodi še težje; vsakih pet korakov obstaneva, da si oddahneva, ker bi sicer prehitro opešala. Za hrbtom ostajajo dve oziroma štiri krivuljaste, tu in tam vzporodne proge, sestavljene iz vdolbin najnižih stopal. Okoli naju se vse iskri, odseva, trepeče, Lomi se, razbija in odbija čarobna luč iz srebrne zenice nebeskega popotnika. Ko slučajno obrnem pogled na sneg, ki mi pada z visokega obuvala,

primerjam trepetajoče svetlikanje snega svetlikanju morja ob jasnih luninih nočeh. Lord gazi turobno s podvitim repom med nogami in gleda ravno pred sebe. Zdaj pa zdaj se zdrzne, obstane, spusti gobec in lovi veter... Vznemirjajo ga sveži zajčji sledovi. A tudi starih je nešteto; ti in oni se ločijo od ostale bele okolice po svojih sivih robovih. Ponekod jih je toliko na kupu, da ne morem stalno razločevati, od kolikerkih zajcev potekajo.

Malo še in bova zavila mimo ogromnega hrasta. Njegova črna masa se čedalje bolj rdeči in poprijema čudno podobo. Bujna domišljija ga primerja ogromni pošastni roki, ki je z mrknimi grbavimi prsti pokukala iz sneznega plašča. In tiste debele grbe na notranjih in suhih vejah goste stisnjene krošnje se vidijo vedno jasnejše in jasnejše.

—Tukaj sva! — Že greva tik ob stoletnem steburu. Lord naprej, jaz za njim. Pes me skoroda vleče na vrvi za sabo; venomer voha po zraku. Kakor da bi se bil znova prerodil! Tedajci šine nekoliko pred nama »brrr...« in se v mamečem šumotu izgubi nekje v hladnem objemu noči. Bil sem ves osupljen. Preletela je jata poljskih jerebic, ki so se, pač iznenadene nad najinim prihodom, po bliskovo dvignile kvišku, sluteč pogibelj. Šimile so tako naglo, da sem opazil v letu zgolj neke dolge, nejasne črte, ki so še tisti hip izgubile brez sledu. Lord je bil očitvidno užaljen, da nisem nameril puško za njimi, ker mi je kmalu nato vrgel očitajoči pogled. Ni mogel razumeti, da lovski zakon zabranjuje ob tem času lov na jerebice. Da bi se snet pobotala, ga pokličem bliže k sebi in ga nekažkrat pogladim z desnico ter velim, naj mi kaj pripoveduje. In pes lame ves srečen skakljati po snegu kroz mene, izvabljajoč iz grla posebno, čudno zavijanje; ni maral utihnuti dokler mu nisem razložil, da imam dovolj njegovega živahnega pripovedovanja.

Nekje na oddaljeni cesti so zažvenkljali kraguljčki sani, ko sva krenila dalje. Zdaj ni bilo ne besede več o mrazu. Mene je obival vroč in mrzel pot, a tudi Lord je jel kmalu na svoj način posnemati moj vzgled. Izplazil je iz gobca dolgi jezik in je potihoma sopel.

(Konec prihodnjic)

Dr. Hugon Glaser

Zakonska zvestoba v živalskem svetu

Oni, ki se ogrevajo za mnogoženstvo, najdejo prav tako kakor oni, ki jim je ideal monogamija, opore za svoje nazore v prirodi, v oni prirodi, ki nudi

Lev

vsega, torej tudi dokazov za problematične teorije. Živalski svet ima vse polno primerov mnogoženstva in enoženstva: petelin, ki stopica oholo kakor paša v svojem kokošjem haremu, golob, ki je sicer zvest, ki pa si včasih vendarle dovoli skok v stran, lisjak in lev, ki sta zvesta zakonska moža — vsi ti so zgolj markantni zastopniki različnih smeri in razlika med človekom in živaljo v tem pogledu ni baš velika. Očitek živalskega nasproti onemu, ki ne ravna tako, kakor nekomu prija, je potemtakem neutemeljen, zakaj v živalstvu najdemo primerov za vse.

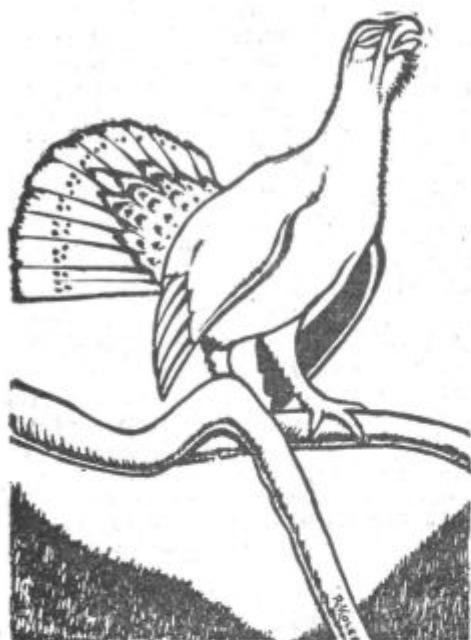
Vobče lahko rečemo, da je promiskuiteta, kakor to imenujemo, ona znana skupnost spolov, ki jo opažamo tudi pri višjih živalih, na primer celo pri domačih živalih, pravilo ali norma. Ta norma je predvsem upravičena pri onih živalih, ki živijo same zase in se ne združujejo v skupine ali črede. Te živali so v večini; skoro vse nižje živali živijo same zase, vedno same in samotne, čeprav jih včasih srečamo v skupinah, kakor na primer nekatere žuželke. Na znotraj si ostanejo med seboj tuje, ničesar nimajo, kar bi jih družilo.

Pri teh živalih je akt oplodjenja, če je za to vobče potrebno sožitje samca in samice — znano je, da pri mnogih ribah samci in samice za razplodbo potrebne celice kratkoma odlože v vodi in se oplodjenje izvrši daleč od roditeljev — prepuščen naključju, ki mu je zakon (brak) tudi v najprimitivnejši obliki pač docela neznan. Srečanje dveh muh, dveh hroščev poteče brez sleherne poezije, akt se izvrši zgolj po zapovedi instinkta, z avtomatiko, ki je lastna bistvu teh organizmov. Vsekako bolj zanimive so v tem pogledu nekatere žuželke kakor na primer muhe enodnevnice, ki poznajo eno edino ljubezen, enega edinega moža, ne morda iz zvestobe, nego pač zato, ker je življenje kratko in jedva zadostuje za nekaj ur solnca, in ki potem poginejo, ko so opravile najvažnejši akt: ko so si zasigurale potomstvo. Med samotarji je najbolj znana kukavica in seveda je tudi pri njej izbira samca posel, ki tani

Papiga

že naslednji trenutek pozabi. Na vsakega samca prideta približno dve samici in ker ima vsak samec v gozdu svoj okraj, ki ga le nerad zapusti, se mora pač samica potruditi k njemu in ga poiskati.

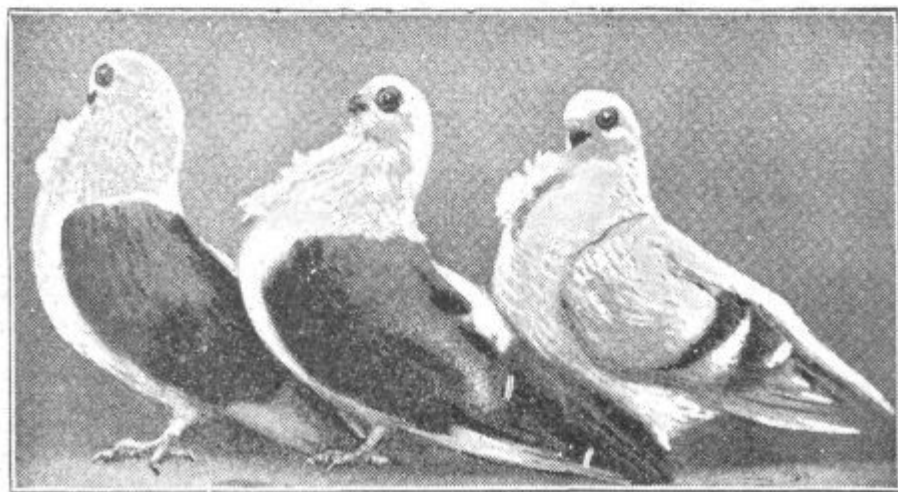
Divji petelin

Kukavica-samica je tako prišla v sum, da se vdaja mnogomoštvu; ta sum pa ni upravičen. Kukavica je samotarka, živi sama in se ne ukvarja s sorodniki in prijatelji. Toda to njeno,

da se tako izrazimo, «svobodoljubje» ni edini vzrok njene antipatije do zakonskega življenja. Tudi med živalmi, ki žive v družbah, v večjih ali manjših družinah, jih je mnogo, ki se uklanjajo temu načelu in sovražijo zakon v vsakršni obliki. Pes, ki se tudi nagiba k temu, nemara ni sam kriv; neprirodne okoliščine, ki ga vežejo na hišo in na kulturo, ga silijo v to.

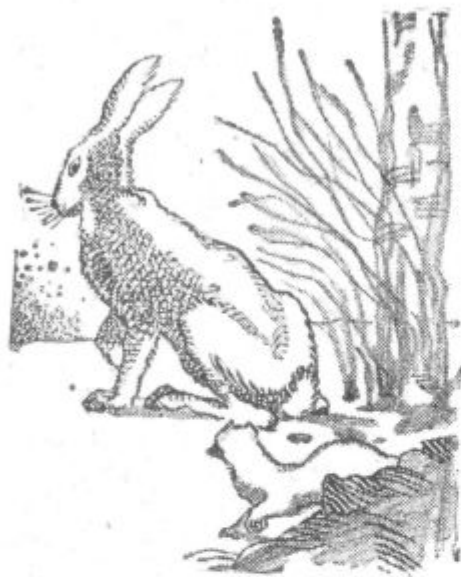
Zanimivo je početje netopirjev, najkurioznejših med sesalci. Netopirji žive v družbi, toda ljubosumnosti ne poznajo. Brehim zatrjuje, da se samci in samice po parjenju ločijo, da se samice zatečejo v kako votlo drevo, kjer si uredijo svoje domovanje, kamor samci nimajo dostopa. Zelo družaben ptič, ki pa takisto noče živeti v zakonski skupnosti, je ameriški kravar, ki ima slično lastnost kakor kukavica: tudi on rad osreči tuja gnezda s svojimi jajci. Divji petelin in ruševac se ravnata po vzgledu mnogih samcev drugih vrst: za dobe bresta se neverjetno razgrejeta, post festum pa samico hitro ostavita. Mnogo drugih v družbi živečih živali kakor fazan, divji zajec in prepelica uživajo enak sloves. Morda pa jim delamo krivico, kakor smo dolgo mislili o lisici, da je v ljubezni vetrnjaška, a se je izkazalo, da živi monogamo, seveda najbrže ne stalno, nego samo za dobo parjenja, ki traja nekaj tednov.

Pri mnogih živalih so odnošaji med samcem in samico taki, da bi lahko govorili o nekakem zakonu. Pri tem pa moramo razlikovati med sezonskim zakonom, ki ga skleneta samo za čas par-

Maloazijski golobi

fenja, in med trajnim zakonom. Pri onih kakor tudi pri teh opažamo vse tri možnosti zakona: monogamijo, to je sožitje enega samca z eno samico, in obe obliki poligamije: zakonsko sožitje enega samca z več samicami in ene samice z več samci. Govnjač (hrošč, ki živi na gnoju), je monogam. Z neizmerno potrpežljivostjo potiska iz gov-

Divji zajec

na zviti kopichek po gnojnem kupu navzgor do svojega domovanja in če mu kdo pri tem pomaga, se lahko zanesete, da je to samica, njegova žena. Ž njo živi v sezonskem, ali, če hočete, v trajnem zakonu; zakaj sezona in življenje sta zanj kakor pri večini žuželk identična pojma.

Med ribami slovi po sezonskem zakonu tudi losos. V drsnem času, kadar se prične selitev lososov in jamejo spolno zrele živali romati iz morja po rekah navzgor, kakor bi jih vlekla čarobna vez v kraje njihovega rojstva, in ko naposled ob neverjetnih naporih dosežejo svoj smoter, si samica izbere samca ter jame v njegovi zaščiti odlagati ikre, ki jih potlej samec oblije s svojimi semenskimi celicami. Noben drugi samec se ne sme približati tej dvojici. Nobenega tekmeča ne trpita in le, če se vjame samec v ribičevo mrežo, si poišče samica, misleč na bodočnost svojih mladičev, drugega samca, ki mora skrbeti za jajčeca. Med

skrivnostmi življenja lososov je ploditev posebno poglavje. A vsekako gre tu za monogamijo, za sezonski zakon, in največkrat z dosmrtno veljavo, zakaj le majhnemu številu lososov se posreči, da se po drstenju vrnejo v morje in nabere moči za novo potovanje in za novo ploditveno dobo. Samo novemu pokolenju je to usojeno. Roparice si v vsaki dobi parjenja iznova izbirajo soproge. Med tem časom navadno obstoji monogamija; lev in jaguar, lisica in volk žive med to dobo v dvojicah in oče pomaga braniti zarod ter ga preskrbjati s hrano.

Zelo pogosta oblika živalskega zakona je sezonski harem. Kadar pride spomlad in razbesni živali s spolnim nagonom, se moški jelen pridruži krde lu samic, po šest, po deset, a celo dvajset mu jih je podložnih. Vsakega drugega samca prežene v ogorčenem boju, ki gre na življenje in smrt in zamoti obadva tako zelo, da se včasih nepoklican tretji okoristi s priliko in opravi tisto, česar nasprotnika v svojem gnevu ne utegneta. Kadar je boj odločen, postane zmagovalec za ves čas gonje edini gospodar harema, nato pa, ko si je ohladil kri in je doba pesmi minila, prepusti samice usodi. Včasih ostanejo matere skupaj, včasih gredo svoja pota, dokler se leto ne obnovi.

Najzanimivejši pa je seveda trajni zakon. V tem primeru je primerjava med človekom in živaljo precej upravičena. Mnogo je živali, ki žive vse življenje v trajnem in zvestem zakonu: isti samec z isto samico, ločena od ostalih soplemenjakov, samozavestna in ponosna. Tak je na primer vran in nekatere roparice, ki ostanejo tudi v hudi zimi doma in si ne izbere toplejših krajev. Druge ptice kakor denimo jerebice žive prav tako monogamo, toda sila kola lomi in v hudem mrazu se dvojice oklenejo druga druge in žive v veliki rodbinski skupnosti. Tudi med pticami, ki se jeseni v velikih jatah selijo v toplejše kraje, jih je nekaj vrst, ki ostanejo tudi v jatah v zakonski skupnosti, zvesti v ljubezni do smrti. Dokazano je, da žive ptice-roparice, krokar, žerjav in štokrlja, divja gos in priba, labud in krivokljun in še mnogo drugih ptic do smrti v monogamskem zakonu; le smrt pretrga vez teh dvojic in vdovec si potlej poišče novo samico in obratno. Morda največjo zakonsko ljubezen v živalstvu najdemo pri papigah. Njuna ljubezen je neskončna in ne po-

zna nezvestobe. Največja pa je seveda za dobe parjenja. Tistikrat sedita samesec in samica tesno drug ob drugem in se ne zapustita niti za trenutek. Po tedne in tedne si iščeta primerne prostora za gnezdo, po tedne in tedne si ga potlej gradita.

Se zanimivejši utegnejo biti trajni monogamski zakoni pri onih živalih, ki žive skupaj v tropah. Semkaj štejemo gorile. Raziskovalci, ki jih navaja

vo mesto. Teh samotarjev se boje tako črnici kakor beli lovci, ki vsi poznajo njihovo hudobnost. Slične utegnejo biti prilike pri šimpanzih. Tudi golobi, ki se umejo tako ljubko kljunčkati, žive v monogamem zakonu in ljubezni; toda samec vzlic temu včasih rad pokuka k sosedi. In če kdo od dvojice pogine, se samec hitreje potolaži od nje.

Tularemija

V Kaliforniji leži kraj Tulare, nazvan po razsežnem bičevju, «tules». L. 1912 je izbruhnila tam kuga med vigoricami, t. j. po tleh živečimi vevoricami. Ravnatelj zdravstvenega zavoda U. S. Public Health Service, dr. Mac Coy, in dr. Chapin sta našla povzročitelja, glivico *bakterium tularense*. Bolezen je razsajala spočetka samo med glodavci, zlasti kunce, nato se je razpasla po Zedinjenih državah med vse životinje in se lahko prenese na človeka. Radi številnih umrtij je dr. Francis natančneje proučil uimo.

U Utahu trpi zverjad za «jelenovo mrzlico», ki jo povzroča ubod krvoločne muhe. Francis je l. 1920 našel pri sedmih ljudeh, okuženih z jelenjo mrzlico, in pri 17 domačih zajcih *bakterium tularense*. Jelenja vročica, možna tudi pri drugih živih bitjih, je dobila ime tularemija. Razen komarjev trošijo to bolezen tudi klopi, laščeci, pršice. Ljudje so našli to zlo zlasti tedaj, če so odirali kunce in se kaj oprasili kožo, pa tudi če jih je pilil komar ali klošč. In potek bolezni? Dva do pet dni po okuženju zbolijo: zebe te, boli, ves si za nič in bruhaš. V 48 urah se pojavijo bolečine v najbližjih mezgovnih žlezah. Tu pa tam nastanejo gnojne oteklina, ki se razpočijo. Po dveh ali treh tednih se vročina poleže, a se utegne še vrniti. Oteklina pomalem uplahnejo. Bolnik le počasi okreva in je večkrat šele po mesecih zmožen dela. Katerikrat nastopi smrt.

Zdravstveni odsek v Uniji svari pred uživanjem obolele kunčevine. Lovcem se svetuje, naj ne streljajo zajcev, ki se leno premikajo. Meso tularemičnih živali ni na oko nič izpremenjeno. Bolezen utegne ugotoviti samo izvežban bakteriolog na mikroskopski način. Sredstva zoper mušji pik doslej še niso iznašli.

MODERNO ČUDO

Otok Rarotonga v Cookovem arhipelu sezna vsako svetovno novico 24 ur naprej. Tako na priliko poslušajo prebivalci v soboto propovedi, ki se vrše drugi dan, v nedeljo, po cerkvah Nove Zelandije 2000 km proč. To zajemljivo stanje izvira odtod, ker Cookovo otočje leži na vzhodu od 180° poldnevnik, kjer se svet uradno pričinja in ker leži Nova Zelandija na zapadu. Na ta način je Rarotonga za cel dan pred Novo Zelandijo.

Storklja

Brehm, trdijo sicer, da žive gorile kakor večina gozdnih živali vseprek ne glede na spol. Toda novejša opazovanja so dognala, da žive gorile v svoji tropi monogamo, da je samec svoji samici zelo vdan, da gradi gnezdo in skrbi za mladiče. Zato dobimo gorile vselej v dvojicah in le sem pa tja srečamo kakega starega samca, ki hodi svoja samotna pota. Morda je že prestar, morda je izgubil svojo rodbino, ali pa ga je — zanimivo: psihoanalitiki se radi sklicujejo na gorilo, kadar obravnavajo Edipov kompleks — njegov sin pregnal iz rodbine in potem sam zavzel njego-

Čajne ceremonije na Japonskem

Evropci pijemo čaj popolnoma preprosto in brez vseh formalnih priprav, Japonci pa, ki cenijo čaj prav tako kakor riž, ga srkajo iz majhnih skodelic

po predpisih posebnega čajnega ceremonijala.

Vljudni in vedno mirni Japonci obvladujejo svoja čustva s čudovito

Japonska deklica

Pri čaju

trdno voljo. Ohranili so kakih deset stoletij star običaj »Cha no jou«, ki vsebuje v svojih podrobnostih simbole za vse čednosti in kreposti. Kdor je kdaj prisostvoval čajni ceremoniji na Japonskem, je mogel iz te etnografsko zelo zanimive ceremonije spoznati in razumeti značaj Japoncev bolje nego na katerikoli drug način.

Velike čajne ceremonije se vrše v skoraj vseh premožnejših, intelektual-

pomeni ponižnosti. Prostornina hišice je povsod enaka. Tla so pokrita s petimi fino izdelanimi slamnatimi preprogami, ki delijo prostor v enake dele. Na eni stoje posode, ki se uporabljajo med ceremonijo. Dve preprogi sta določeni za povabljenе goste, večinoma štiri, posebna preproga pa je za gosta, ki stoji družabno najvišje. V kotu čepijo mlade deklice, ki pomagajo gospodinji.

Evropska in stara japonska moda v Tokiu

nih in aristokratskih družinah. Celo v vseh drugih stvarh skrajno moderne mlade Japonke se učijo te znanosti v posebnih tečajih, ter bi bil velik pregrešek zoper tradicijo, ako bi se v čemerkoli spozabile tekom ceremonije, ki je točno odrejena po prastarih, silno zapletenih predpisih. Bogate družine imajo za čajne ceremonije posebno hišico na najlepšem mestu očarljivega vrta, drugod pa imajo v ta namen posebno sobo. Hišica ima dvoje vrat, ena za gostitelja, druga pa za goste. Vrata so ponekod tako majhna, da je treba vstopiti v hišico s sklonjeno glavo, kar

Posamezne podrobnosti se sicer spreminjajo od slučaja do slučaja — če se vrši ceremonija podnevi ali ponoči ali o posebnih prilikah — toda vedno je vse urejeno po starih predpisih, ki jih ne more in ne sme spremeniti noben slučaj in nobena volja. Praznično oblečeni povabljeni princsejo s seboj kos svile, s katero drže pri ceremoniji rabljene predmete, kos blaga, par čistih nogavic, ki jih oblečejo pri vstopu v čajno hišico, kadilo, zobotrebece in belo pahljačo. Pri vstopu v hišico oziroma v sobo si skrbno umijejo prste in usta.

Nizek zvok gonga naznanj prihod gostitelja, ki predvsem pozdravi svoje goste. Po običajnih pozdravi čepijo gosti, podprti z obema rokama na slamo, in občudujejo po vrsti vse predmete, ki se rabijo pri ceremoniji in kakemono t. j. naslikano ali natiskano podobo, ki visi na steni. Še le potem »sedejo« na svoja mesta. Gostitelj zasneti ogenj in spusti nekoliko kadila v majhno škatlico. Gosti občudujejo vse gostiteljeve gibe in vsak predmet, ki se ga dotakne s tako resnobo, da se mora tujec prvič prikrito smehljati. Nato se prične »pojedina«, in sicer v odsotnosti gostitelja. Nad sto pravil določuje način, kako je treba jesti. Samo za ravnanje z jedilnimi paličicami je štirinajst pravil. Med jedjo in med naslednjo ceremonijo se ne sme govoriti o premoženjskih razmerah drugih ljudi, tudi ne o razmerah med tantom in zetom ter taščo in snaho. Prepovedane so tudi vse prijazne ali neprijazne opazke o prisotnih in neprisotnih osebah. (Kaj bi rekle naše dame, če bi kdo vpeljal pri nas čajanke po japonskem ceremonijelu?) Po končani jedi dobi vsak nekoliko sake (rižnega vina) in nekoliko s sladkorjem potresenega mesa ali pogače.

Po kratkem odmoru naznanj gong pričetek najvažnejšega dela svečanosti. Gostitelj se zopet vrne in sprejema zahvale gostov, ki občudujejo predvsem cvetlice ali maloštevilne umetne predmete v hišici in stavijo gostitelju par spretnih izbranih vprašanj. Med to skrajno vljudno zabavo, med katero nihče ne izrazi kakega osebnega mnenja, temveč samo skromno sodbo o umetnosti in dobrem okusu, pripravljaja gostitelj »koi cha« — zeleni čaj iz prahu, ki sliči nekoliko boji grahove kaše. Iz tega nastane zelenkasta, vrela in testu podobna snov, ki se meša z bambusovimi paličicami toliko časa, dokler se ne speni. Nato ponudi lonec prvemu povablencu, ki ga najprej zavrne s tisočermi razlogi, ki jih ni mogoče popisati, končno pa le počasi napravi par požirkov izvrstne pijače. Nato kroži lonec iz roke v roko, od ust do ust. Drugi gost stavi gostitelju nekaj tradicionalnih vprašanj o početku čaja in o kraju, kjer je rasel. Prazen lonec gre ponovno iz roke v roko, vsak vdihava vonj čajnega prahu, ki se drži na dnu lonca in občuduje krasno zeleno bojo porcelana. Tudi gostitelj sam vdihne, da se uveri, ali se mu je posre-

čila ceremonija. Nato sledijo vprašanja in odgovori o posameznih posodah, kj so vse zelo dragocene in ima vsaka svojo zgodovino. S tem je ceremonija končana in gostje se s številnimi globokimi pokloni resno poslovo od gostitelja.

Navadno ponudijo pred koncem ceremonije sijajno oblečene, ponižne in tihe, toda očarljivo lepe deklice, ki so pomagale med ceremonijo, gostom razne slaščice. Tako je čajna ceremonija za vsakega dovzetnega tujca prava svečanost. Udeleženci so v svoji sveti resnobi tako vljudni v svojih starih skih prazničnih oblekah tako čarobni, posode, škatlice in slike tako lepe in zabava tako umerjena, da se občuti čarobnost japonske »reie«, vse obvladajoče harmonije.

Ta harmonija pa ni samo v obnašanju in posodah, temveč tudi v človeških glasovih. Zabava morda ni sponšana in mikavna, ni živahna — saj so med ceremonijo ne sme nihče smejeti. Toda ta zabava je harmonična, ker ni na njej ničesar osebnega, kjer se ne spregovori niti besedica, ki bi prisotnega ali neprisotnega užalila, razžaločila, ali mu laskala. Govori se le o popolnih stvareh, o umetnosti. Za Evropeca je morda nadležno edino to, ker ceremonija traja precej dolgo in ker je treba ves čas čepeti na tleh na blazinah — in tako evropska kolena niso deležna vse obvladajoče harmonije.

.....
«MATEMATIČNI PAPIR» V LJENIN.
GRADU

V Eremitage muzeju hranijo »matematični papyrus«, na katerem so že dolgo razni egiptologi preizkušali svojo znanost. Sedaj pa se je nekomu vendarle posrečilo odkriti njegovo tajno. Papir sega po starosti v 18. stoletje pred Kristusom in vsebuje 25 nalog geometrije in algebra. Matematične metode teh nalog so skoraj 1500 let starejše od Euklida in so v skladu s metodami modernega časa.

ZELVE DIRKAJO

Ker se brzonoje živali kosajo v teku, zakaj se ne bi merile v hitrosti še počasne? To si je rekel v Severni Ameriki pameten mož v državi Ponca City ter priredil tekmo korujač ali črepak, katerih ena vrsta se pri našem Erjavcu nazivlje ponga. Nad 10.000 gledalcev je prisostvovalo polževu nagli dirki in prav živahni prizori so se opazali pri stavah, katerih se je udeležilo 3869. Zival je lezla iz sredine kroga proti obodu in zmagala je tista, ki je bila prva zunaj. Gospodar je dobil za nagrado 4000 dolarjev in dobil še marsikako vadjlo.

General Vladimir Žoltenko

Tragičen konec ruskega Port Arturja

Izbruh vojne — Prvi boji — Ne-pripravljenost ruske pehote in neprilike mornarice

Ponoči 26. januarja (8. februarja) sem nastopil stražo pri 25 vzhodnem sibirskem polku. Opolnoči sem izvršil predpisan obhod po vojašnicah in se stegnil na divan. Kake pol ure pozneje so se začeli ob obali topovi. Šel sem vprašat v pisarno in srečal vojake, ki so tekli na baterijo št. 17. Nihče ni vedel, kaj je. V pisarni sem ugotovil, da nimamo nocoj nobenih vaj in sem stekel k telefonu. Toda nisem dosegel zveze s poveljstvom; bila je zasedena, tudi Zata gora (signalna postaja) je govorila z namestnikom. Ni bilo nobenega dvoma, da se je zgodilo nekaj nepričakovano groznega. Velel sem trobentaču, naj zatrobi »k orožju!«. Noč je bila dokaj topla in svetla. Otožna trobenta je rezko prekinila splošno tišino. Drugi oddelki so se takoj odzvali na naš signal. Vojaki so se hitro oblačili in tekli na prosto, častniki so bežali k fronti. Javil sem polkovniku, zakaj sem smatral za potrebno trobiti »k orožju« in na njegovo povelje so se razdelili ostri naboji.

Vsaka četa je zavzela svoj, v bojnem razporedu predviden prostor. Se vedno ni nihče vedel, kaj se je zgodilo. Ista zmešnjava se je ponovila tudi pri ostalih polkih naše divizije: 25. polk je nastopil, kakor mi, s 26 praznimi naboji, ker je mislil na nenapovedane vaje, 27. je prišel brez nabojev, 28. polk je bil sploh izven trdnjave, v mestu Hajčenu! Šele zjutraj smo zvedeli novico: »Vojna z Japonsko! Ponoči so japonski torpedovci hudo poškodovali naši najmočnejši oklopnici »Retvizan« in »Cesarjeviča« ter križarko »Palado«. Ali res ni bil namestnik obveščen o nevarnosti? Kmalu nas je še bolj začudil! Ob 9. zjutraj smo zagledali v daljavi japonske napadačce. Od vzhoda proti zapadu so prihajali v dolgih zaporednih vrstah trije oddelki: najbližje obali se je držalo 6 oklopnih, bolj zurnaj jim je sledilo 6 oklopnih in 4 lahke križarke. V trenutku, ko je vse napeto pričakovalo bitke, so se nenadoma razile na Zlati gori signalne zastave s čudnim poveljem: »Namestnik kliče admiral.« Stark je odgovoril: »Sovražna mornarica na vidi-

ku. Pričakujemo boja. Prosim dovoljenja ostati na svojem mestu!« Prejel je odgovor: »Admiral naj pride takoj!« Moral je ubogati, in posledice niso izostale.

Počasi, v bojnem redu se je približala japonska mornarica in pričela, ne da bi se ustavila, streljati po naših utrdbah in ladjah. Naši so jim odgovarjali in oglasil se je tudi poškodovani »Retvizan«, ki je obtičal ob vходу v pristanišče. Napeto smo opazovali lepo sliko in nihče se ni zmenil za strele, ki so tu in tam slučajno padali po našem rtiču. Se mi, v mornarstvu neizkušeni pešci, smo razločno videli, kako so bile poškodovane in se pričele nagibati štiri japonske oklopnice. Naše ladje bi bile morale takoj naskočiti sovražnika, potopiti poškodovano četvorico, napoditi preostale Japonce nazaj v njih oporišče in zagospodovati na morju. Saj smo imeli tudi v Vladivostoku dobre oklopnice in križarke: »Bogatirj«, »Rjurik« in dr., ki bi nam priskočile na pomoč. Na morju poraženi, bi morali Japonci šamo ždeti doma, in vojna bi bila končana tekom enega dneva... Toda kdo izmed podrejenih častnikov bi tvegval usodo vse ruske mornarice, če tudi bi podpivali njen napad obalni topovi? Admiral pa ni bil prisoten: povrnil se je od namestnika šele takrat, ko so se skrili Japonci v daljini. Zakaj je pustil namestnik v odločilnem trenutku mornarico brez poveljnika? Kmalu odstavljeni Stark je odpotoval v Petrograd in menda dokazoval svojo nedolžnost, ker ni prišlo do obravnave. Smešno bi bilo misliti na veleizdajo namestnika samega, carjevega ljubljenca, podkralja, bogataša in še samca povrh. Vse to je mučna uganka. Govorice o veleizdaji so tedaj brez podlage. Odločno moramo zavrtniti trditve o »denarju, ki ga je Steselj prejel od Japoncev«. Čemu bi p'ačal po dolgem boju krvavi plen, ki bi jim itak moral kmalu pasti v roke? Sploh je preganjala Rusijo to leto slepa usoda. Večkrat se ji je obljubovala odločilna zmaga, a v zadnjem trenutku je vse izpodletelo. Toda nadaljujem po vrsti.

Prvi japonski strelji niso povzročili nobenih težjih poškodb pri utrdbah, stavbah in ladjah. Japonci so hoteli večkrat zamašiti vhod v luko. S kamenjem

In peskom natovorjeni parniki so se skušali potopiti ob vratih. Peljali so v to svrhu bencin in petro'ej; lastno brezumno pogumno moštvo jih je moralo na cilju razstreliti in tako zapečatiti svojo usodo. A naši žarometi so vedno pravočasno prikazali te »zažigalce« in smo jih potopili, preden so mogli prodreti v notranjost luke. Na kopnem so Japonci ponovno streljali s topovi po mestu in pristanišču z zapadnega gorvoja Laotešanj. Ničesar niso dosegli in so kmalu ustavili streljanje. Na morju so zasačili februarja Japonci pri poizvedovanju naš torpedovec »Steregu-

sreča zopet ni počivala. Preden so vse ladje zapustile luko, je že naletela poveljnikova oklopnica »Petropavlovsk« na mino, ki so jo ponoči Japonci zasedali. Ogromna ladja je dvignila krmu z besno se vrtečim vijakom in se zarila z rilcem v valove. Trenutek pozneje je že izginila v globočini kakih 120 m. Razen poveljnika admirala Makarova je poginil znani vojni slikar Vereščagin in nad 800 mož. Ostali so se rešili; med njimi so potegnili iz morja tudi velikega kneza Cirila Vladimiroviča. Opazovali smo to nesrečo iz naših utrd, in marsikateri krepak mož je

Pogled na Vladivostok

šči«. Napadel je več sovražnih torpedovcev, ne da bi se poizkusili rešiti z begom. Kmalu so bili vsi častniki in mornarji ubiti ali težko ranjeni. Dva preostala mornarja se nista hotela vdati: odprla sta rajši zatvornice na dnu in se potopila s torpedovcem vred. Ponoči 29. marca je odrinila zopet na poizvedovanje šestorica torpedovcev. »Strašni« je slučajno izgubil tovariše. Priključil se je torpedovcem, ki jih je srečal z ugašenimi lučmi. Mislili so, da so med svojimi, a ob svitanju se je izkazalo, da so se priključili Japoncem. »Strašni« se ni hotel vdati in so ga potopili. Poslušali smo še te strele, ko je odrinila naša mornarica na morje. Ne-

jokal kakor dete. Pozneje, majnika meseca, je naletela na plavajočo mino tudi japonska oklopnica in se takoj potopila.

Obleganje Port Arturja — Izkrcaanje japonskih čet

Dne 23. aprila so se izkrcaji Japonci daleč od trdnjave na kopno in 5. maja so že napadli naše jarke ob Knežžou na jugu polotoka. Po naših vojakih prekopan ožko (samo 1 km široko) medmorsje bi lahko dolgo zadrževalo sovražnika, toda Japoncem je pomagala njih mornarica. Težki topovi so uničili vse utrdbne in so se morali naši umakniti z

velikimi izgubami. Majnika so se pričeli tudi boji ob zunanji obrambni črti 30 oziroma pozneje samo 16 km daleč od trdnjave. Branili smo vsako ped, da bi se med tem vsaj za silo pripravila portarturska »trdnjava«. Po tridnevnem boju okrog 15. julija so se naposled morale sprednje straže umakniti. Zdaj se je pričelo pravo obleganje. Poleg stalnih napadov so se približevali Japonci utrdbam kakor krsti pod zemljo. Pri neprestanih celotedenskih napadih v začetkom avgusta se je pričel boj na nož v prednji črti. Japonci so šli s pravih pogumom po truplih svojih tovarišev naprej. Vendar so jih naši povsod vrgli nazaj. Posamezni vojaki so zblazneli; zdelo se jim je, da se dvigajo in korakajo na njih mrliči... Šele ponoči je nehala rjovenje tisočerih topov.

Vsa trdnjava se je oddahnila, če se je razlegel zvečer osamljeni strel japonskega signalnega topiča, ki je naznanjal: »ponočnega napada ne bo«. Zanimivo, da ni to znamenje nikoli varalo! Topovi so zasuli mesto in luko z jekleno točo. Na našo srečo se niso granate večkrat razpočile.

Od 23. aprila naprej smo bili odrezani od ostalega sveta. Redkokdaj se je posrečilo brzoručicu narediti izlet v Inkou ali Čifu. Kitajske jadrnice, ki so križarile sem in tja, so Japonci večkrat ujeli med potjo. Zaščitniki Arturja so zdaj vedeli, da so obsojeni; danes-mem, jutri-tebi. A baš iz te zavesti je vzkliko njih trdovratno neomajno junaštvo... Pri neprestanih celotedenskih napadih v mesecih od avgusta do novembra so imeli Japonci neštete izgube. Med zadnjimi ubitimi so bili tudi samuraji (potomci starih viteških rodbin, ki položijo posebno zaobljubo); dva sina in nečak japonskega poveljnika generala Nogija. Naše moštvo je utegnilo ponoči pokopati samo one mrliče, ki so se zgrudili tik ob nasipih. Če so hoteli naprej, so jih sprejemali Japonci z besnim streljanjem. Zmerno morskopodnebje je pospešilo razkrajanje. V zraku je stal neznosen smrad. Menda so upali Japonci, da izbruhnejo v trdnjavi nalezljive bolezni, a do tega ni prišlo. Če so zagrabili v temi naši ljudje ubite, se jim večkrat odtrgali glave, roke, noge. Pri skupnem pokopavanju mrtvih in drugih razgovorih so bili sovražniki medsebojno izredno prijazni: zamenjavali so kruh, tobak in pod. Napadi so se izvalovili, toda pod zemljo so se bli-

žali Japonci vedno bolj našim postojankam. Novembra so zasedli Visokogoro in od tedaj lahko poljubno usmerili streljanje po luki. Preluknjali so skoro vse naše ladje, ki se niso potopile samo zaradi tega, ker so stale na plitvem. Samo oklopnica »Sevastopolj« je odplula na odprto morje in se zasedla ob vznožju hriba Beli volk. Njen poveljnik se je rajši izpostavil napadom japonskih torpedovk, kakor da bi vedno naprej nepremično ždel pod streli.

Kdo je zmagal? — Admiral Togo o poteku odločilne morske bitke

Ob koncu julija je prejel admiral Witheft, Makarovov naslednik, povelje da mora odriniti v Vladivostok. Zgodaj dne 28. julija so odšle ladje na morje. Popoldne smo začeli streljanje, ki se je nadaljevalo ponoči. Kdo je zmagal? Ob svitanju smo zagledali naše ladje: s polno brzino so hitele nazaj. Beg se ni posrečil. Posebno obupno je izgledala oklopnica »Pobjeda« z napol sestreljenimi jambori. Trdovratno so napadali japonski torpedovci zunaj zasedrano mornarico. Z ugašenimi lučmi, vedno po dva skupaj, so brzeli naprej. Samo iskre iz dimnikov so kazale njih pot v temi. Lepo in grozno jih je bi o videti. Voda naokrog je vrela kakor v kotlu, ker so streljali po njem vse naše ladje in utrdbе. Nismo zadeli, a tudi sovražniki niso ničesar opravili.

Resnica o veliki morski bitki je prišla na dan šele po koncu vojne, ko se je oglasil admiral Togo. Priznal je, da so Rusi skoraj premagali Japonce, ki so jim zagrabilili pot, vendar pa so izpremenili zadnjih pet minut vso sliko. Admiral Togo je že hotel odrediti umik, a takrat je zadela topovska krogla poveljniški stolp oklopnice »Cesarjevič« in raztrgala admirala Withefta; noge so ostale na krovu, trup je zletel v morje. Istočasno je ranil menda isti strel kontreadmirala Matusjeviča, štabnega poveljnika. Naši so ostali brez vodstva. Takrat je stopila oklopnica »Retvizan« iz dolge bojne vrste; sklenila se je žrtvovati in hotela z jeklenim kljunom prebosti Togojevo ladje »Mikazo«. Ta udarec bi odločil zmago, a zopet je vse izpremenila slučajnost. Novi strel je »Retvizanu« zdrobil krmilo. Oklopnica je brezmočno krožila semintja, in ostale ruske ladje so se morale razpršiti, ker je postal »Retvizan«

tudi njim nevaren. V temi in brez vrhovnega poveljstva je moral skrbeti vsak kapitan zase. Le posebno brza križarka »Novik« je pobegnila v Vladivostok, blizu katerega je morala zateči na čerl, da je ne ujamejo zasledovalci. Ostale križarke in rušilci so se povrnili v Port Artur, in sploh niso več posegli v boj kljub Steseljevemu prigovarjanju...

Japonsko vohunstvo — Junaštvo in požrtvovalnost Rusov — Številne žrtve — Predaja Port Arturja

Zaradi dobrodušnosti ruskih oblasti je bila trdnjava z japonskimi vohuni natrpana že pred vojno, in to je obrodilo svoj sad. Ogleduhi so bili med kitajskimi težaki, ki so gradili utrdbe med japonskimi brivci, lastniki pralnic in trgovin. Japonski podjetnik Kavakami je ponoči vozil nesnago iz stranišč in greznic, ker ni bilo kanalizacije. Po osvojitvi Daljnega je postal isti Kavakami mestni poveljnik, in ob tej priliki se je izkazalo, da je — polkovnik generalnega štaba. Ni čuda da so vedeli Japonci, kam morajo usmeriti svoje topove in podkope. Zadržal jih je samo brezprimerni pogum branilcev.

Obrambo utrdb je vodil poveljnik 7. vzhodne sibirske divizije general Kondratenko. Visoko izobražen (dovršil je inženjersko in generalštabno akademijo), pogumen, miren, vztrajen in delaven, je kmalu dobil priimek »steber obrambe«. Ta »steber« je že po septemberskih napadih prosil Steselja, naj carju odkrito javi resnico, da obvaruje Rusijo nadaljnjih udarcev. Steselj ni hotel, in Kondratenko je nadaljeval boje še tri težke mesece, čeprav je lahko odgovarjal na tisočere strele samo z desetimi. Slednjič so zavili Japonci Port Artur v oblake smodnika. Napočil je za branilce usodni december.

Torišče odločilnih dogodkov je bila na visoki skali ležeča utrdba šte. 2. Japonski podkopi so bili oddaljeni samo kakih deset korakov, in nihče ni vedel, kdaj bodo splezali sovražniki po lestvah na vrh skale. Ostanke pete čete 25. polka so morali bdeti noč in dan. Japonci so jih večkrat obmetavali z ročnimi granatami, ki jih ni nismo imeli. Posamezni junaki so pograbilhi nerazpočene bombe in jih vrgli nazaj. V boju na nož so pa bili Japonci vedno prema-

gani in bežali so po strmih navzdol. Zato so pošiljali izmučenim maloštevilnim branilcem samo po 10 natančno habičnih strelov na dan. Zvečer 2. decembra je prišel Kondratenko s svojim spremstvom tja in v betonski kaverni mu je poročal inženjer polkovnik Raševskij o naših ter japonskih podkopih. Deseta in ta dan zadnja plinska bomba je prodrla strop. Kondratenko s šestorico častnikov se je zadušil. Stebra obrambe ni bilo več. Z njim je umrlo tudi upanje na oprostitev Port Arturja. Zdaj ni verjel nihče več govoricam o bližajoči se Kuropatkinovi armadi ali ruski evropski mornarici.

Dogodki so se hitro bližali koncu. Inženjer, ki je nadomestil Raševskega, je ukazal razstreliti podzemsko mine, ki naj bi razdrle japonske podkope ob utrdbi št. 2, šele zjutraj dne 5. decembra. Japonci pa so ga prehiteli in priredili eksplozije že ob 23. uri dne 4. decembra. Morali smo izprazniti napolrazdrto utrdbo. Japonci so vdrli v utrjeno črto, in do 19. decembra zasedli 4 km široko fronto. Trdnjava je pričela pešati. Zdaj je branilo 22-kilometerski pas samo 8 in pol tisoč večinoma ponovno ranjenih mož. Niso imeli nobenih rezerv in nobene druge utrjene črte, kamor bi se lahko umaknili. Po bolnicah je bilo natrpano 15.000 ranjenecv in pohabljenecv. General Steselj je moral misliti na njih usodo. Bogve, ali bi jim prizanesli po zadnjem obupnem boju na nož zmage pijani napadalci... Obenem ni bilo upanja na pomoč. Zadnji napad bi samo zahteval več tisoč življenj preostalih junakov.

Sicer bi lahko sklical general Steselj vojni svet, da bi ta sklenil vdajo. Toda vsako noč bi lahko ponovili Japonci napad. Zato je doprinesel general Steselj največjo žrtev, katere je bil zmožen. Žrtvoval je sloves nepremagljivega junaka, svojo bodočnost in 40-letno neomadeževano službeno preteklost. Poslal je na lastno odgovornost sla z belo zastavo in pričel pogajanja o predaji trdnjave, da bi rešil svojo izmučeno vojsko trpljenja in svoje sopoljeljivke katerekoli kazni... Svet ni razumel te velikodušnosti. Steselju so odvzeli čin, odlikovanja in ga obsodili na smrt, katero mu je nadomestil car z zaporom v trdnjavi...

Pomavljam, da Port Artur ni bila trdnjava, temveč samo ojačena poljska utrdba. Vendar je kljubovala 11

mesecev večki japonski premoči: napadali so šteli 205.000 mož, izmed katerih je bilo ranjenih in ubitih 170.000. Spominjamo se Plemišla iz svetovne voj-

ne ali katerega kof drugega obleganja. Potem bo vsakemu razvidno, koliko poguma so izkazali branilci nesrečnega Port Arturja.

Fr. Z.

Tisti, ki je tepen in kaj ve povedati

Beleške o kranjskem tepežu

Nemara sem že poudaril, da sta za vsak tepež potrebni vsaj dve osebi: prva, ki tepe, druga ki je tepena. Te dve osebi sta najvažnejši v vsakem tepežu — o tem ne more biti dvoma.

Naj sta pa te dve osebi najvažnejši, ni s tem rečeno, da je enako važno tudi to, kar potem o tepežu povesta. Kar povesta o tepežu, je lahko res, lahko pa tudi ne.

Včasih prave resnice niti sama ne vešta. Tako je pač, da pijača baš ne pospešuje spomina in takisto ne kramp po glavi ali kol. Včasih pa temu ali onemu tudi ne kaže, da bi komurkoli in še posebej gospodji od sodnije na nos obešal resnico. Poškodovavec je večji del v takem položaju, da se mu iz resnice ne obetajo bogve kake koristi, nikdo pa ni zavezan, da sam sebi koplje jamo.

Toda tudi poškodovančeva korist ne leži vedno na strani resnice. Stvar je taka:

Čim je poškodba omembe vredna, recimo da pride komisija na dom ali prepeljejo poškodovanca v «špital», se radi zglase mešetarji od nasprotne strani zaradi poravnave. Seveda ne takoj, nego malo počakajo. Kajti niso redki oni, ki pri tepežu sladko združujejo s koristnim in se o njih pravi, da prodajajo svojo kožo. Ako so pri tepežu ujeli svoj del, jim je tako, kakor da so zadeli v loteriji. — Zdale se jim obeta bajna odškodnina, «za ves denar na svetu» se ne bi dali tako stepsti — in bo odškodnina tembolj visoka, čim težja je poškodba. Pa računajo v svoji nedoznosti, da bo poškodba takoj težja, ako si prihljino komisijo na dom ali se dajo zavleči v «špital» — nekateri uprizore celo sv. poslednje olje na ljubo višji odškodnini. — Zato ni preveč hiteti s poravnavanjem. Po sodni komisiji ali čim v bolnišnici rano pregleda'o, kurs poškodbe rad pade in potem je prišel čas za poravnavanje: kar se prej ne bi dalo doseči «za ves denar na svetu», se se-

daj doseže za prav majhno vsoto. Toda pod pogojem seveda, da bo poškodovanec onega, ki plača odškodnino, «venkaj rezal na sodniji, tako da ne bo zaprt». Spričo tega pogoja pa je potem seveda iskrena želja poškodovanca, da ne bo nasprotniku niti las skrivljen od sodišča. Iskrena želja pa po čudnih dušeslovnih zakonih nezaslišano vpliva na vsebino izpovedbe.

Rado se zgodi, da tisti, ki je prizadejal poškodbe, nič nima. Oni, ki nič nimajo, se sploh raje tepo, kot oni, ki kaj imajo. Če pa nič nimaš, ti ne morejo nič vzeti. Pa je ubogi poškodovanec varan za vrednost svoje poškodbe in se bridko keša, zakaj ni bil raje uklan od drugega, ki ima «doto», in preudarja, ali ga ni morebiti vendarle uklal ta z doto in ne oni brez nje; ako se je ta z doto količkaj mudil tam okoli, kjer je bil tepež, se bo nazadnje poškodovančev spomin sigurno zasukal tja, da je ta tisti in ne oni brez dote.

Tako nedostaten je človeški spomin! Tudi onemu, ki je bil pošteno res tepel, pa ima kaj dote, se zdi sitno, da bi jo mu požrl poškodovanec. Pa mu včasih na pomoč priskoči vrl tovariš, takšen brez dote, in na svoji rovaš vzame poškodbo, kajpada proti primerni nagradi. Žal, da jima sodišče včasih ne verjame in sta mesto enega zaprta oba.

Imam pa te-le drobne beleške, kako so razni poškodovanci na raznih razpravah popisali dogodek in poškodbo:

«Za mano je tiščal in s palico to'kel po tleh: dejal sem: «Če imaš za kaj, me pa udari!», pa me je mahnil s palico po štuli. Dva zoba mi je izbil. Za vse življenje sem razdejan. Včasih sem še kako jaholko grizel — zdaj ne morem nič. K zdravniku pa nisem šel, me je bilo sram.» — «Štula» je tako rekoč šoba ali gobec.

«Spustil se je vame in me švignil z nožem. Najpreje nisem nič čutil, potem me je zaskelilo — primem, pa imam ro-

za krvavo. «Posavčev», rečem, «ti si me z nožem!» Reče Posavčev: «Pa še ti mene!» — Mu nič ne zamerim, ker sva prijatelja. En teden sem prav trdo ležal.»

«Tako me je po glavi, kakor gada. Bolela me je glava, še psu ne bi privoščil tega. V kuhinjo so me šli umivati. Tri dni so mi repo dajali na glavo in narezan krompir.»

«Ko! mi je vrgel med noge, pa sem padel kakor z neba. Potem me je obrcal z okovanimi čevlji. Pokleknil je name in mi glavo butal ob tla. Rekel sem, da imam zadosti. On pa: «Hudič, ali je še kaj štime v tebi!» in me je še parkrat butnil. Potem je prižgal žveplenko in mi posvetil v obraz. Potuhnul sem se, pa je rekel komaratom: «Je že dober, dosti ima, le pojdimo!»

«Najprej sva se razgovarjala tako z rokami, potem sva se sprijela in zasukala, brž sem mu ene dve dal okoli ust, vzdignil me je kakor muho in me vrgel na tla. Pa so še drugi zahrepeneli vame, me pričeli čofati po betici in sukati po tleh. Pobjjali so me kakor vola, eden me je kar počez užgal, pa sem občutil, da je desna noga kakor mrtva.»

Ena izmed žrtev slavnostnega vaškega boja je prišla v prid večji verodostojnosti kar v oni obleki na sodišče, ki jo je imela na sebi ob pretepu: vsa je bila razrezana. Povedal je, kako je bilo: «Drugi so se skrili v krompir in fižol, jaz pa nisem maral teči in sem re-

kel: «Holt, fantje, kaj je to za en primojduš, cesta je frej za vse!» Tedaj se vsi zakade vame, eden me je bumfnil z nožem in je rekel, da me bo prerezal na dvoje — pošteno res! Koi sem čutil, da mi gorko prihaja in so čreva lezla venkakor kakor kvas. «Primojduš, sem vzdihnil, «oštisan sem! Fantje, glejte, kaj ste naredili, zdaj boste plačevali zdravnika! Ali ste klobase mislili delati z mene?» — Odstopili so, jaz pa sem čreva zajel z rokami, da sem jih prinesel domov.»

«Šobavnil me je, da sem kri čofal iz sebe.»

«Dunil me je.»

«Mlatili so po meni.»

«Klestil me je.»

«Razkrampal me je.»

«Štoknil me je.»

«Ogrebastil me je.»

«Fignil me je v zobe.» (Figljen biti v zobe ni le neprijeten občutek, nego je hkratu zelo žaljivo, češ, nisi vreden orožja, zate je dosti gola figa).

«Namahal me je.»

«Po glavi me je k'epal.»

«Okresal me je po očesu.»

«Dregnil me je.»

«Majčkeno me je obrezal.»

«Prekucnil me je.»

«Dobro me je namazal.»

«Prikopal mi je ene dve.»

«K'ofuto mi je pripeljal.» — «prismodil» — «prismolil» — «pritisnil» — «prislilil».

BICIKELJ

Star nemški rokopis, *heidelberški Sachsenspiegel*, iz srednjega veka vsebuje miniaturo, ki kaže, da je človek v tej dobi že izumil četverkolesen voz, katerega je postiskal z dolgimi koračaji. Štiri sto let pozneje je Siviac obudil od mrtvih ta stroj, izumivši svoj «celesifer» ali brzotek, ki pa se je smatral zgolj za igračo in se v kratkem opustil. V prvi polovici 19. stoletja pa je badenski baron Drais iz Sauerbrouna bil srečnejši s svojo «draisino», s katero so se l. 1818, precej drajsali po javnih vrtovih. Tej iznajdbi je manjkala podnožnica. In pariški kolar Michaux je napravil še pedal. Ker pa ni o pravem času vzel patenta, mu je neki Lallemant izpodbijal izum. Potlej sta se združila. Bicikelj je takisto zagledal beli dan in prišel na mednarodno razstavo 1867. Angleži so ga izpopolnili, nadomestivši les z jeklom in ovivši železna platišča s kavčukastim omotom. Survay je 1869. patentiral prve blazine na kroglo. Proti l. 1885 je Charles Sargent, angleški delavec, nastanjen v Pa-

rizu, dodal še Gallovo verigo, kakršno je slavni mehanik iz Grenobla, Vaucanson, rabil pri nekih svojih strojih. Angleški živinozdravnik Dunlop si je izmislil pnevmatiko, ki pa je šele stopnjema prišla do današnje popolnosti.

MARKA AVRELJA »TAKSI«

Neki kitajski spis, last Narodne knjižnice v Parizu, popisuje podrobno mehanizem voza, ki ga je pred 950 leti zgradil učenjak Lou Tao Loune in ki je kazal dolgotrajno pravljenega poti. A to še ni prvi izum te vrste, saj vidimo med premičnino Marka Avrelja vozove na števce. Kolo je pri svojem kroženju poganjalo neko pripravo, ki je imela nalogo, po enakih presledkih mestati v bronasto škrabico kamenčke, od katerih je sleherni predstavljal določeno število obratov, istovetnih s tisoč koraki. Dospevši na mesto si kar preštel kamenčke pa si ugotovil, kolikšno pot si imel za seboj.

Bodoči tekmelec panamskega prekopa

Ko je letos pa novega leta dan general Moncada izročil državne posle novemu predsedniku Nikaragae, se je obenem zahvalil Američanom za pomoč, ki so jo večkrat nudili Nikaragui. Poučeni ljudje te osrednje ameriške države so tedaj ostro prisluhnil, zakaj odkrilo se jim je, da je moral biti govor naročen v Zedinjenih državah in da pomeni uverturo velikanskega projekta, ki »Američanom« že dolgo leži na srcu. Niso se zmotili, zakaj general se je takoj začel na vso moč zavzemati za čim prejšnjo zgraditev že davno zasnovanega nikaraškega prekopa, ki »bo neverjetno povzdignil gospodarstvo v državi in prinesel narodu bajno blagostanje«. Zedinjene države so dosegle svoj smoter: Mala Nikaragua je zaslužnjena in v doglednem času bodo imeli Američani med Atlantskim in Tihim oceanom nov zvezni kanal, ki v ničemer ne bo zaostajal za panamskim prekopom.

Zedinjene države niso zaman podpisale nikaraškega predsednika Diaza z vsemi sredstvi. Ameriški ekonomski kot hladni računarji vtaknili svoj denar v velikansko politično podjetje, svesti si, da se bodo izdatki za vsako njihovo intervencijo bogato obrestovali. Ko se je l. 1916. prvokrat pokazalo, da panamski prekop sam v doglednem času ne bo mogel več zmagovati ogromnega prometa med Atlantskim in Tihim oceanom, so Američani uvideli potrebo, da sklepajo nov prekop, a tega je moči zgraditi samo preko Nikaragae. Zato so še to leto z Nikaraguo sklenili po-

godbo, ki dovoljuje Zedinjenim državam zgraditev prekopa. V pogodbi stoji, da izgube pravico do gradnje šele čez 99 let. Poleg tega je Nikaragua morala dati Zedinjenim državam v najem zaliv Fonseca, na obali Tihega oceana, kjer so Američani takoj zgradili važno oporišče za svojo vojno mornarico. Najemlina je uprav smešno nizka, saj 3 milijone dolarjev ni nobena dostojna odškodnina za tako važno postojanko.

Trdo in oprezno so Zedinjene države strle malo Nikaraguo in jo popolnoma zaslužile; sedaj hočejo za zmago še nagrado in to si bodo vzele z nikaraškim prekopom.

Danes si projektanti še niso povsem edini v tem, kako do'g bo kanal, ki bo spajal oba oceana. Dognano je samo toliko, da se bo pričlenjal ob atlantskem pristanišču San Juan del Norte, odkoder bo vodil k jezeru Nikaragua, ki ga bodo Američani najbrže opremili za oporišče svoje vojne mornarice. To celinsko jezero, ki bo v zvezi z dvema svetovnjima oceanoma ima 7.700 kv. km površine in meri v dolžino 163 km. Lahko bo tedaj služilo za pristanišče največji vojni mornarici. Tudi globoko je zadosti; po nekje čez 80 m. Kar se tiče končnega kanala iz jezera v Tihim ocean, gredo posamezni načrti precej narazen. Sprva so hoteli ubrati najkrajšo traso v zaliv Salinas. Danes pa premišljajo, če bi ne kaza'lo podaljšati kanala še do jezera Managua, ob katerem leži državno glavno mesto istega imena. Iz tega jezera bi potem skopali kanal do pristaniškega mesteca Puerto Corinto ob Tihem oceanu. Toda vsi niso za to. Po nekaterih načrtih naj bi se kanal podaljšal do zaliva Fonseca. Ti zadnji načrti so najbolj prozorni in najbrže bo kateri izmed njih tudi obveljal, zakaj v zalivu je že mnogo let močna baza ameriške mornarice, ki bi v bodočnosti lahko čuvala nad kanalom.

Kakor se vidi, bodo z delom kaj kmalu pričeli. Potrebni kapital je v Zedinjenih državah itak takoj pri rokah, tako da si s finansiranjem nihče ne beli glave. Poleg tega bo najbrže moči uporabiti tudi mnogo dragocenih strojev, ki so ostali še izza gradnje panamskega prekopa. Tudi mnoge izkušnje tehniškega značaja, ki so se takrat nabrale, bodo prišle sedaj v prid, da ni ra-

čunati z nikakršnimi nepremagljivimi težavami. Samo nečesa se boje; ena sama nevarnost preti in pred njo se tresejo tudi najbolj izkušeni inženjerji. Nikaragua je na vulkanskih tleh; tam je polno bluvajočih ognjenikov. Še v letih 1850. do 1867. so izbruhnili novi vulkani med jezerom Managua in zalivom Fonseca. In danes ali jutri se spet lahko primeri, da se v globinah sproste vulkanske sile, ki bi v nekaj trenutkih uničile vse, kar bi se zgradilo z ogromnimi stroški, trudopolnim delom in diplomatsko zvičajnostjo.

Kanal preko Nikarague so nameravali zgraditi še preden so začeli kopati

panamski prekop. Toda baš zaradi nevarnosti vulkanskih izbruhov, so morali opustiti načrt, za katerega se je zavzemal že francoski cesar Napoleon III. Danes je drugače. Panamski kanal je preobtežen. Ne bo dolgo in kanal bo dosegel maksimalni promet. A potem, ko bo regulirano še porečje veletokov Mississippija in Misourija, ko se bo pristanišče New Orleans še nekaj časa razvijalo s sedanjo brzino, potem bo nikaraški kanal postal problem, ki ga ne bo moči več odlagati.

Poleg gospodarskih, imajo Zedinjene države na zgradbi kanala še politične interese. Američani so praktično sicer

neomejeni gospodarji Nikarague, toda nekateri krogi še vedno upajo, da jim bo prej ali slej uspelo otresti se ameriške nadvlade. V ozadju preti tudi Zedinjenim državam sovražna Mehika, ki svojo malo zaslužnjeno sosedo tajno podpira z orožjem in živili. Mehika je vedno nevarna, vzlic temu, da neprestano zatrjuje svojo spravljenost in prijateljstvo do Unije.

Nikaraški prekop bi bil za Zedinjene države tudi velikega vojaškega pomena, kajti že dolgo se v Tihem oceanu občuti nenavadno silna ekspanzivnost Japonske. Ker pa Zedinjene države neprestano delajo na to, da bi druge velenile zmanjšale svoje oboroževanje, zato tudi same ne morejo nastopiti proti »rumeni nevarnosti«, s tem, da bi znatno povečale svojo vojno mornarico. Nikaraški kanal pa bi jih gladko rešil iz te zagate, zakaj v primeru vojne, bi mogli poslati vso mornarico v Tih ali pa v Atlantski ocean, kjer bi jim pač pretela nevarnost.

Ameriško orijentirani gospodarski krogi v Nikaragui se vesele zgradbe prekopa, ker se nadejajo, da bo povzdignil trgovino v državi. Danes je trgovina Nikarague razmeroma malenkostna. Komaj za milijardo dinarjev blaga se izmenja na leto in še tega gre preko polovice za uvoženo blago. — Iz dežele se prodajajo v prvi vrsti poljedelski produkti; kava, banane in zlahitni lesovi. Evropa pokupi tam še nekaj surovega kavčuga, kož in krzna. Pa teh stvari ni dosti in Nikaragui bi na svetovnih tržiščih kaj lahko pogrešali. All še to, kar imajo, ne morejo in ne smejo prodajati sami. V čedalje večji meri gre njih trgovina preko Zedinjenih držav. V par letih bo Nikaragua popolna ameriška kolonija, in kadar bodo Američani začeli graditi nikaraški kanal, bodo lahko mirno trdili, da ga kopljejo že na domačih tleh.

KDO JE BIL KRISTOF KOLUMB

Madridski dnevnik je razpisal 50.000 peset onemu, ki bi dokazal, da je Kolumb španskega pokolenja. Nagrada se ni podela. Navzlic iskanju se ni dalo dognati, da bi bil odkritelj Novega sveta z iberškega polotoka. Razprav je prišlo 18. španskih, angleških, ameriških. Vse potrjujejo špansko trditev, a dokazati je ne morejo. Na drugi strani pa dnevniki javljajo, da je vladal nekoga svečenika, ki je pred kratkim trdil, da je Bajadoz Kolumbovo rodišče, obsodila na 260 peset globe, ker za sedaj ne mara izročiti dokazov, ki jih ima v roki.

F. Ossendowski:

Tajna mojega potnika

Odlomek iz knjige »Zveri, ljudje in bogovje« znanega poljskega pisatelja fantastičnih potopisov Ossendowskega, ki je v začetku l. 1920. zbežal pred boljševiki iz Krasnojarska v sibirsko tajgo in prebil v pragozdovih do pomladi, Ivan, zlatoiskalec in razbojnik, je prvi spremljevalec pisatelja, ki dolguje temu tipične... sibirskemu klatežu mnogo dragocenih navodil o življenju v sibirskih pralesovih.

Z Ivanom sva vstala zgodaj in zapustila mesto najinega prvega zatočišča. Težke torbe sva pritrdila na sedlo, vane pa sva strpala vso svojo prtljago, ki se je pomnožila s plenom, odveztem ubitima vojakoma rdeče garde.

»Prejahati bova morala kakih 400 do 500 vrst«, je dejal Ivan, »ker morava obiti lotiške naselbine vzdolž reke Manene. Ti lotiški naseljenci so sedaj vsi boljševiki. Tako za vas, kakor zame je nevarno, ako jim padeva v roke.«

»Potemtakem imava pred seboj dolgo pot«, sem odgovoril nekako žalostno.

»Kak teden bova že neprestano jahala, morda tudi manj.«

Po celodnevni ježi sva se ustavila v globoki dolini, obdani od vseh strani z drevjem. Našla sva suhe jelke, ki jih je podrl vihar in nacepila trsak ter zakurila ogenj za večerjo. Po jedi je Ivan privlekel dve veliki in močno suhi jelovi bruni, ki jih je po eni strani gladko obtesal. Nato jih je položil vzporedno skupaj z obtesano stranjo in na koncih pritrdil drugo ob drugo z močnimi klini. V sredo med obe bruni pa je nalsul žareče žerjavice z ognja in kmalu sta se obe debli vneli ter počasi tleli, dajajoč prijetno toploto.

»Do jutra ne bo ugasnil ogenj«, je pripomnil Ivan. »To je ogenj zlatoiskalcev in se imenuje »najda«. Mi si na svojih potovanjih po tajgi poleti in pozimi delamo ogenj na ta način. Kmalu boste videli, kaka izvrstna stvar je to.«

Moj tovariš je nato iz jelovih vej napravil nekako stroho na rogovlastih drogih tik ob »najdi«. Na sneg pod vejami sva nanesla še vej ter jih prekrila z odejami. Tako sva imela prijetno ležišče. »najda« pa nama je dovajala tako močno toploto, da sva morala čez par minut že sleči kožuhe, ker nama je postalo prevroče. Okoli najinega ognja je bilo vse trdo od silnega mraza, midva pa sva spala imenitno pod redko stroho, skozi katero so sijale zvezde mrzlega severnega neba.

Ko sem pozneje že sam blodil po nepreglednih prašumah, sem se marsikak večer ogrel pri »najdi«, ko sem ves premražen in premrl prihajal z lova. Samo temu ognju se imam zahvaliti, da sem živ in zdrav dočakal pomladi v tem neznosnem sibirskem mrazu. Med potovanjem mi je Ivan krajšal čas s pripovedovanjem svojih dogodivščin v gorah in lesovih Zabajkalja, kjer je več let iskal zlata. Ta preprosta pripovedovanja so bila polna tragične borbe za življenje med večnimi hudimi nevarnostmi. Vendar se je Ivan trdovratno ogibal mojemu vprašanju, zakaj je svojo delavnost preložil iz Zabajkalja proti zapadu. Razumel sem, da nekaj skriva, in nisem silil vanj.

Medtem sva bila obšla opasne naselbine Lotišev ter sva krenila skozi nepridirno goščo proti reki Mani. Ko sva bila že blizu reke, mi Ivan pove, da ve ne daleč stran za kočo, kjer bi se moradalo udobneje prenočiti, kakor na prostem. Zatelel sem si kočo, ker sem se hotel umiti. Ivan pa je le nekam nejevoljno pristal na moj predlog. Prispela sva h kočji že v mraku. Bila je majhna kočja iz lesenih debel, z dvema oknoma in z ogromno rusko pečjo. Ustanovila sva se kolikor moči udobno, pri čemer me iznenadi neko čudno vedenje Ivanovo. Po večerji je temeljito potegnil vodko iz steklenice, vzete ubitemu boljševiškem vojaku, in na videz prišel v ravnotežje. Oči so mu blestele in postajal je zgovornejši. Pripovedal mi je ravno neki svoj dogodek je nervozno ril z roko po svojih gostih, kodrastih, vranječrnih lasih. Naenkrat je prestal in pozorno uprl svoj pogled v kot.

»Kaj je tam?« ga vprašam.

»Povedal bi vam rad nek. staro dogodivščino. V Zabajkalju sem el prijatelj, bil je pobegli kaznenec in se je pisal Gavronskij. Z njim sva dolgo blodila po gozdovih in iskala zlata. Dogovorila sva se, da bova delila na pol, karkoli najdeva. Nekega dne pa je Gavronski nenačoma izginil. Sel je v

tajgo. na Jenisej in se ni več vrnil. Šele čez pet let sem izvedel, da je bil našel bogato zlato žilo in da je silito obogatel . . . Kasneje pa so njega in ženo ubili.

Ivan je umolknil za trenutek, nato pa nadaljeval: »Ta kočja je bila njegova. Tu je živel z ženo in tod nekje je bil v reki našel zlato, pa naravno ni nikomur črhnil niti besedice. Kmetje so vedeli, da ima mnogo denarja v banki in da prodaja državi zlato. Nu, potem pa sta bila ubita z ženo baš v tej kočji.«

Pripovedovalec je vstal vzela z ognjišča goreče poleno in posvetil z njim na tla v kotu.

»Poglejte te temne madeže na tleh in na steni. To je kri . . . kri Gavronskih. Oba sta umrla, povedala pa nista,

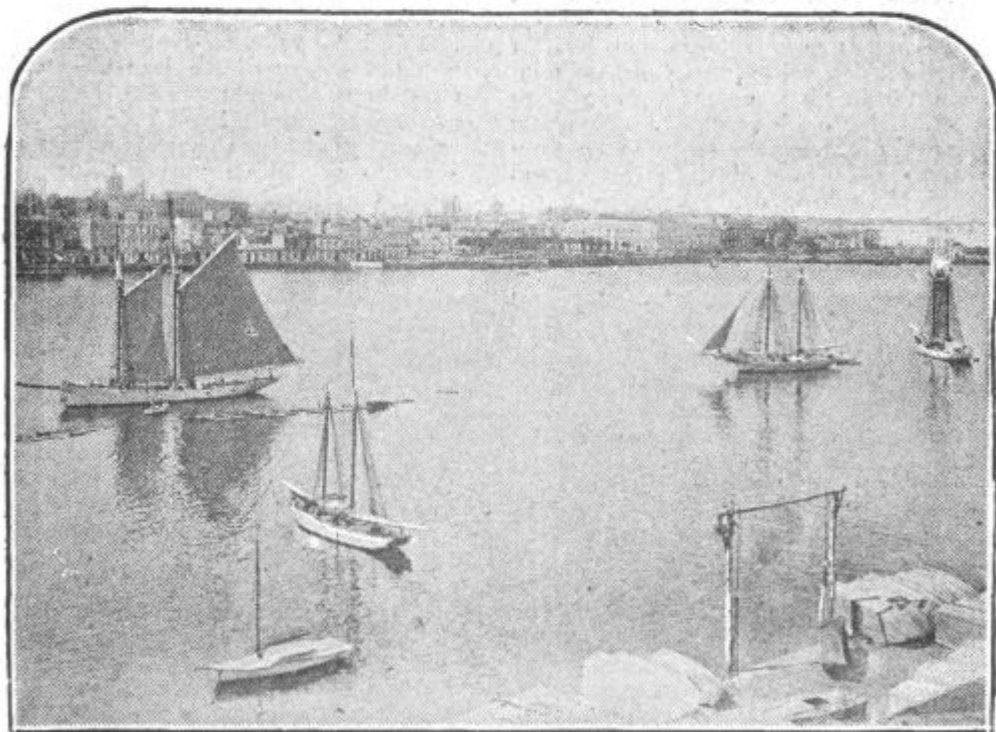
kje je zlato. Dobivala sta ga seveda v kaki jamji na bregu reke, skrivala pa sta ga tu pod podom. Da! Gavronski ni izdal mesta. In kako sem ga mučil! Trgal sem ga živega na ognju, lomil sem mu členke, izbijal oči, toda Gavronski je umrl molče!«

Za trenutek se je nekam zamislil, nato pa hitro dodal: »Vse to so mi pripovedovali kmetje, sosedje.« Vrgel je poleno v ogenj in legel spat. Dolgo sem poslušal njegovo težko dihanje in prevračanje po ležišču. Vmes je neprestano mrmral o poboju Gavronskih. Naposled me je pa vendar prevzel spanec, ki ga nesrečni Ivan ni bil deležen. Ko sem se zbudil, je že pospravljaj po kočji. Precej po čaju sva zapustila grozno mesto strašnih muk in zločina.

San Francisco

V zelenem zalivu so dremale ribiške bajtice med grički. Tu in tam se je skrivala španska kmečka naselbina s sanja-

vo hacijendo. In vsako jutro so vabili zvonovi bližnjega samostana Dolores k maši. Takšni so bili pokojni dnevi Yer-

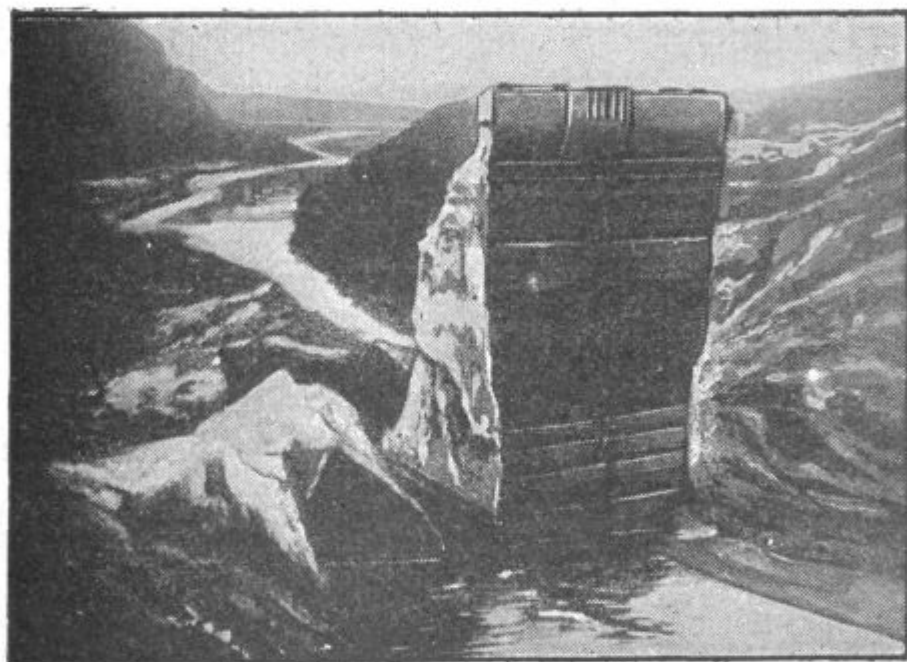
Pristanišče v Havani

be Buene pred osemdesetimi leti.

Za to krasno pristanjšče so vedeli Španci že l. 1775. Tovorne ladje, ki so vozile na Havajske otoke, so se l. 1864. razcepile pred rtom Hornom in v Yerbi Bueni so razvili severnoameriški pu-stolovci svoje zastave. Ko je kmalu nato švicarski stotnik Sutter odkril pri svoji utrdbi zlato, so bili temelji današnjega San Francisca že položeni. In čim so prvotni prebivalci zvedeli, da so se izkricali tujci, se je dvignilo vse, kar je moglo hoditi, kakih 600 glav, na no-

jale. Kopači zlata so plačevali alkohol z zlatom. Tatvine in druga razbojništva so bile na dnevnem redu. Trop avstralskih kazencev, ki so dobili pridevek «psi», je ustrahoval prebivalstvo in je samo tekóm enega leta šestkrat zažgal mesto. Slednjič so si meščani pomagali s pomočjo policije. Osnovali so lasten varnostni odbor in so sodili na lastno pest in odgovornost. Obračun za vsak zločin so poravnala običajno vešala.

V dveh letih se je prebivalstvo pomnožilo na 18.000 duš. Ogromen opritok

Razvalina ogromnega jezua v Kaliforniji

ge in se je napotilo z orodjem v kraj, kjer so našli zlato. Samo tri stare ženske so ostale doma. Ladje iz Mehike, Južne Amerike, s Havajskih otokov, iz Avstralije in Kitajske, z vseh delov sveta so prihajale skozi Zlata vrata. Yerba Buena, ki so jo pozneje prekrstili v San Francisco, pa je postala torišče blaznega hrupa. Postavljali so se šotori, ladje so z morja vlekli na suho in iz njih so si tesali stanovišča. Čolnov je bilo vedno več, vsi so bili polni blaga, največ je bilo na njih ruma.

Takrat so prišleci zamenjali vsak mesec 3 do 6 milijonov dolarjev čistega zlata. Trgovina z zemljo, stavbarstvo, denarstvo, — in igralnice so se razvi-

ljudstva je vedno bolj naraščal. V luk se je zasedrilo nad stotine zapuščenih ladij, in tam, kjer se je morje zajedalo v zemljo, je štrlel v zrak cel gozd jamborov. Zlato pa se je nenehoma sipalo v mesto, z njim v roki je dotekalo bogastvo, razvoj, trgovina in napredek, veselo, razposajeno življenje.

Od zlata prekipevajoči San Francisco je bil v resnici raj. Trudapolna in nevarna vožnja okrog Južne Amerike se je vsakemu stremuhu bogato izplačala. Saj ni bilo samo zlato, ki ga je Kalifornija hranila v svoji zakladnici. Kakor kopanje rude se je izplačalo tudi

poljedelstvo. V deželi se je povsod slišalo geslo: Mladi mož, naprej proti zapadu!

L. 1869. je prineslo železnico, ki je zvezala vzhodno obalo s San Franciscom. Zlati zapad je ležal tedaj vsakemu pred nogami. Kalifornija je bila na pragu svojega razcvita. Avtomatično z deželo se je poseljevalo tudi mesto. Iz njega so vodila v vse smeri pota, po katerih so prihajali vanj produkti. San Francisco je postal ključ Kalifornije, mesto, ki je nadzorovalo uvoz in izvoz na kopnem in morju. Stroji in orožje, potrebiščine za gospodinjstvo in obleke so prihajali od vzhoda. Na zapadu še niso poznali industrije. Izvoz pšenice pa je bil neizmeren in je ustvarjal v deželi novo bogastvo.

Naprava prvega jezua in namakanje doline sv. Joahima v l. 1885. je docela zrevolucioniralo ondotno poljedelstvo. San Francisco je tedaj na ožjih milijone dolarjev v to dobičkanosno stroko. Skrbel je za namakanje tal, kmetje so jeli gojiti sadno drevje in tako je vzniknil nov vir blaginje Kaliforniji: konserviranje sadja.

V začetku devetdesetih let je bilo 32 ladjedelnih premalo, da bi zadostile ogromnem ladijskem prometu. Na pilotih, ki so jih zabili v morsko dno, je nastala nova naselbina. Iz tal so vznikle nove trgovske hiše, skladišča, mornariška prenočišča, trgi, igralnice — celo novo mesto z vso tipiko pestrega pristanišča. Vsak dan so prihajale ladje s Havajskega otočja, z otokov v Južnem morju, iz Avstralije, Kitajske, Japonske in od drugod in z vsako ladjo je dobila dežela novo pošiljatev tujih izdelkov pa tudi obilico ljudi vseh plemen. Ponoči so žuborile v beznicah fantastične povesti pomorščakov, ki so si pravili doživljaje s svojih voženj po sedmih morjih.

In začele so se graditi hiše vedno višje na rebrih. Vsak evropski in azijski jezik je dobil svoj del. Poleg Latincev so se naselili Kitajci s svojimi razvpitimi podzemskimi opijskimi zatočišči, v njih okolici so se nastanili Filipinci in Črnci. Na jugu so si izbrali svoj del Grki in Nemci, Američani pa so se utrdili na Nobovem griču. Spodaj na ravnini so zrasli iz zemlje veliki trgovski deli. Tam so gospodovale finance, časopisi, medtem ko so se onstran tržišča množile delavnice in tvornice.

★

Leto za letom je mesto naraščalo. Nova podjetja so nudila vsakomur uspeh in v začetku l. 1906. je bil San Francisco v pravem pomenu besede paradiz na zemlji.

Tedajci pa se je stresla zemlja skorja. Griči so se zamajali, hiše so se poridale. Prišla je panika potresne katastrofe. Napolnagi ljudje so bežali v parke. Srečen je bil, kdor je otel golo življenje, zakaj na rešitev imetja ni mogel misliti nihče. Potres je razdejal vodovod in plinsko napravo, polomil brozjavne droge in plamen je sukljal iz doline vedno na višje. Razstreljevali so hiše z dinamitom, da bi ustavili požar. Vse zaman. Teden dni se je zdelo, kakor da je solnce obledelo in da se potaplja v Tih ocean.

San Francisco je postal razvalina. Toda nov duh ga je začel obnavljati in ga je pozidal. Gigantska volja ga je prerodila. Svet ga je nujno potreboval. Vse, kar je bilo starega, so odstranili in z razvalinami vred so izginili tudi stari, dvomijivi sledovi zločinskega dela. V novih stavbah pa so se uvedla v življenje načela higijene in praktike.

Sredi obnove je prišel drugi udarec, gospodarsko manj usoden, moralno močnejši od prvega. Mestni župan, prvotno goslač, lutka nekega političnega pustolovca, je bil obdolžen podkupovanja in poneverbe. Ljudstvo je bilo silno ogorčeno. Povzročitelj afera se je rešil ličanja s samomorom, krivec pa je bil obsojen na petnajst let ječe.

Toda nič ni moglo zadrževati napredka. Obnova, trgovina in industrija so korakale druga vstric druge. Kaj je zmogel San Francisco, se je pokazalo osem let po potresni katastrofi. Tedaj je šlo za to, da omogoči San Francisco Washingtonu prireditve panamske razstave. Trgovski krogi v San Franciscu so v kratkih dveh urah podpisali štiri milijone dolarjev obveznic, ki so bile potrebne za razstavo. Meščani so strmeli, ko so videli, kakšno življenje je pognalo iz razvalin. Hoteli so razpolagali z vsem mogočim komfortom. Trgovski distrikt je zadrževal obiskovalce, trgovine in trgovske hiše so bile urejene z nepopisnim okusom, ceste so bile čedne, promet se je vršil v vzornem redu, pristanišče, sinji zaliv, se je moderniziralo, na romantičnih gričih so se naselili ljubki ljudje. In cene niso v ničemer poskočile.

Danes je to mesto staro četrto stoletje. Navzlic svoji preteklosti se po-

naša s pridevkom kraljice Tihega oceana. Dva in petdeset dokov ga je napravilo za drugo največjo luko Amerike. Najpomembnejša ladjedelnica zapadne obale leži v zalivu San Francisco. Tu gre skozi luko 90 odstotkov ameriškega uvoza in izvoza z južnimi pomorskimi državami, s Kitajsko, Japonsko in Avstralijo; od tu se vrši neposredni promet z Evropo, Afriko in Indijo. San Francisco je središče kalifornijske industrije sadnih konzerv ter razpolaga s havajsko sladkorno industrijo in s pridelkom anan.

★

Panorama mesta spada med čudesa sveta. S sedmih gričev kipe nebotačniki proti nebu. V teh hišah so najmodernejša stanovanja. Doki štrle daleč v morje kakor orjaški zobje.

San Francisco je samozavestno mesto, ki ni brez duha in se ne bo nikoli prevzelo. Njegova gostoljubnost je velika in znana daleč naokoli. Ne da bi grenila življenje tujcu, mu skuša napraviti bivanje v svoji sredini kar najbolj prijetno.

Kako postopajo v San Francisco s tujcem povedo že plakati v električni železnici. Vsak dan bereš na njih kaj novega. N. pr.: Vsak četrť ure vozi skozi Zlata vrata ladja. Premoženje

San Franciscu znaša 2800 dolarjev na glavo. San Francisco je zgradil l. 1927, za 47 milijonov dolarjev novih hiš. Knjige so prijatelji: v San Franciscu je 39 ljudskih knjižnic. San Francisco ima 82 javnih vrtov in 175 igrišč. San Francisco ima najzdravejše podnebje v Zedinjenih državah. V Zlatem parku jahajo otroci zastoj na slonih. Itd.

★

Kozmopolitski značaj mesta se najbolj izraža v restavrantih. Poleg ameriške kavarne najdeš francosko, italijansko, nemško, švedsko, dunajsko, židovsko, madžarsko, grško rusko, kitajsko, japonsko in filipinsko kuhinjo. Vsak sladkusec pride na svoj račun.

Postrežba v trgovinah je zelo vladna. Telefon funkcionira brezhibno, če kličeš. Celo vozniki na cestni železnici so uslužni in postrežljivi. Ljudje so zelo poslovni, to pa jih ne oropa človeške priljudnosti in ljubeznivosti. Nihče ne stopi sosedu na nogo, ne da bi se opravičil. Dame so zelo dražestne in izredno elegantne.

Nič posebnega, če so pri teh razmerah noči zelo vesele. Na prohibicijo se ljudje ne ozirajo, če nanese priložnost. Naroče si nekaj steklenic vina in ostanejo Američani kakor poprej.

BARVE IN ZDRAVJE

Angleški zdravnik je prišel na zanimiv izum, oziroma je samo našel znanstveno razlago za intuicijo, po kateri človek ima rajši to barvo od kake druge. Ako vam kdo pomoli zapored vseh 7 barv prizme, bo vaša žila utripalnica na vsako drugače reagirala. Bila bo normalno, kadar obstane vaše oko na odtenku ki vam je najmilejši, hitreje pa bo tolkla, čim boste zrlj bojo, ki vam ni pogodu. Potakem so barve, ki vam po malem kvarijo zdravje. Nikar ostati v sobi, kjer vam opone niso po volji. Otrosite se jarma mode, če se vam zdi, da vam kaka moderna odličica škodi. Seveda takšna teropevtika ni dostopna vsem možniškom.

NAJTISI KRAJ NA ZEMLJI

Ne iščite ga kod po daljnih, zapuščenih deželah. Doblite ga na Nizozemskem. Vseučilišče v Utrechtu se že dolgo bavi z resnim proučevanjem akustike. Kadar je šlo za komaj slišen šum, je bila sleherna najmanjša motnjava od zunaj silno zoprna. Zato so si zgradili svojevrstno čumnota. Pri tem so se držali sestava, po katerem so delane steklenice, sthermost, ki vsebuje dvojno steno v vseh smereh; vmesni zrak so skrbno izsesali. Tako je nastala po-

polna praznina. Da se omogoči največja ne-produktivnost, so zidovi sestavljeni izmenoma iz usnja, lesa in klobučevine. Tako zamre celo najhuši hrušč pred vrati sobe popolnega molka.

P UJSKA ZGODOVINA

Ta »debeli epikurejec«, ki se živi z želodom se lahko ponaša, da je vsak atom njegovega telesa uporabljiv. V svojih Spominih, ki so nedavno izšli v Angliji, govori vojvodinja Northumberlandska o svojem potovanju po Švici, koder je videla ženevske in savojske praščice »čudovito velike, dolgih nog, čisto črne klopoušce«. Nekateri menijo, da je ta vrsta svinj najstarejša na zemlji. Kitajci so prvi gojili to dragoceno žival in jo cvrli. Iz Nebeškega carstva so se ščetinarji razpasli po vsem božjem svetu. O vsaki prasi bodi si krmača beluga, črnja, klapača ali pitanka, lahko rečemo, da ima kitajsko kri po žilah. Prilagodljivost packa je prvovrstna. V temu ni kos nobena životinja. Znameniti biolog izjavlja, da bi v 5 gen. odgojil oddajka, ki bi bil za tek urnejši od najhitrejšega hita. V Novi Zelandiji, kjer svinjereji gledajo predvsem na težo, upajo zrediti packe težke 1 tono. Tam so že videli dvoletnega krmaka, ki je presegel 500 kg!

Najmodernejši plug

Motor tudi v poljedelstvu čedalje bolj izpodriva človeško in živalsko silo. Za čistim ročnim delom so se na kmetih najprvo udomačili poljedelski stroji na ročni pogon, ki pa ga je v najnovejšem času začel nadomeščati električni in bencinski motor. Zlasti so dobrodošli motorji strojem za samo obdelovanje zemlje, zakaj ti potrebujejo veliko moči. Kjer je svet pripravljen za to, se v čedalje večji meri uporabljajo motorni plugi, ki orjejo naglo in temeljito. V zadnjem času je industrija začela izdelovati posebne vrste majhnih motornih plugov, ki pa zemlje ne orjejo kakor navadni, marveč delujejo nalik rezkarjem in zemljo prav na drobno obračajo in rahljajo. Namenjeni so v prvi vrsti vrtnarstvu in vobče za prav fino obdelovanje zemlje. Premikajo pa se ti rezkarji na brezkončnih verigah — podobno kakor tanki — da se tudi na mehkih in močvirnatih tleh ne udero. Rezkanje zemlje ima v primeri z oranjem velike prednosti. Prst se pri rezkanju tako fino zmaže, da se razcefrajo in zmečkajo vse koreninice in semena plevelov, ki ne morejo na novo pognati. Oranje s temi rezkarji je, kakor vidimo s slike, sila preprosto; plug lahko opravlja en sam človek.

Današnja umetniška priloga

Današnji številki je priložena «Velika planina» Milana Šporna, ker je bil zadnji številki pomotoma pridejan «Vrh Ojstrice» Staneta Predaliča. Nad Veliko planino vidimo Planjavo in Ojstrico, z «Vrha Ojstrice» se nam pa razgrinja veličasten pogled na Kamniške planine. V srednji skupini vidimo Turško goro, Skuto in Grintovec.

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljeva ul. 5.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVASKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling, AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja, na leto.

Urejuje Božidar Borko — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

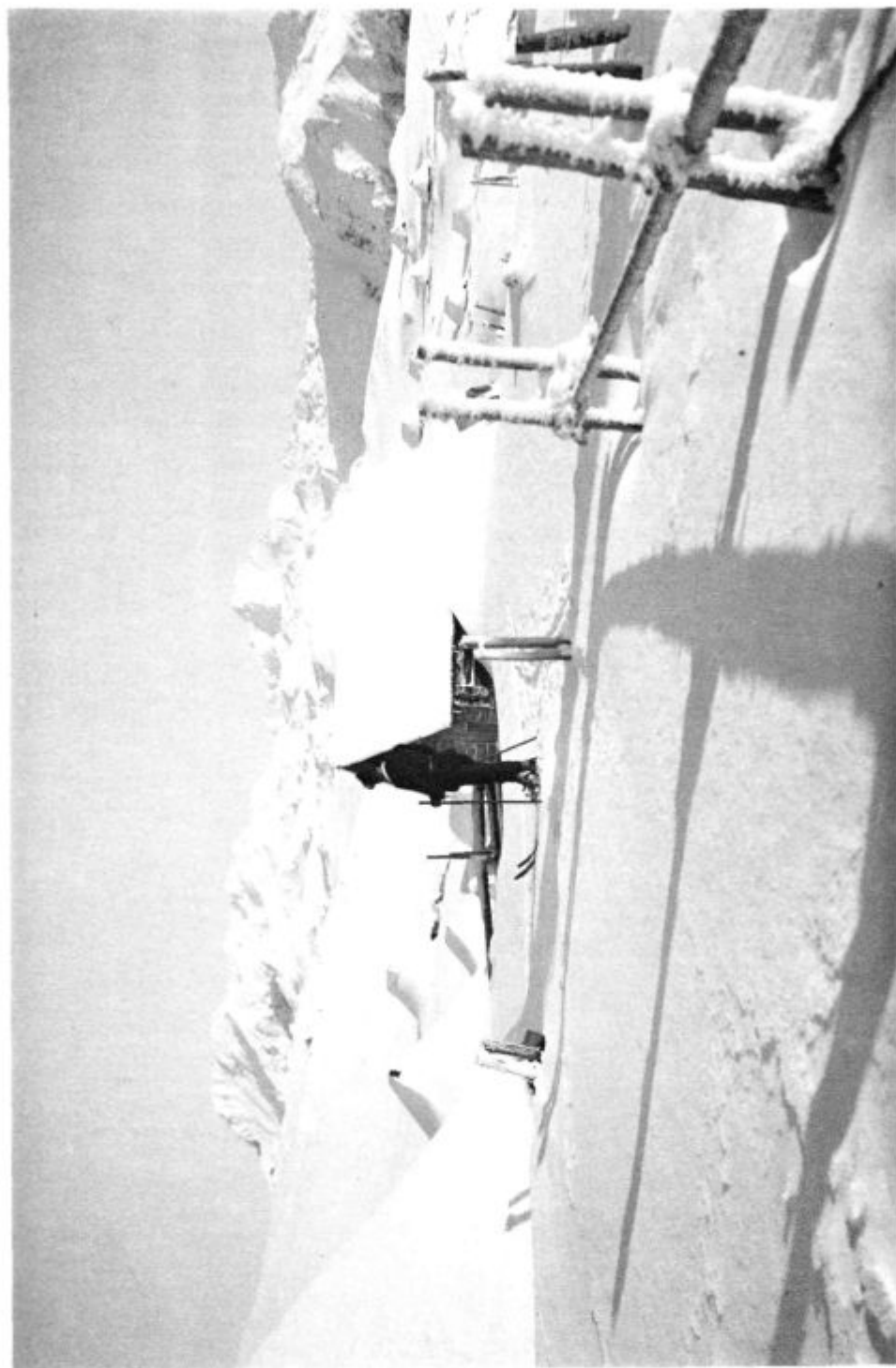

Foto Milan Špani.

Velika planina